

གནའ་བོའི་མོན་དང་མོན་པའི་རུས་ལ་དཔུང་པ།

bsTan 'dzin chos 'phel བསྟན་འཛིན་ཚེས་འཕེལ།

(ས་རྩུ་བོད་ཀྱི་མཐོ་རིམ་སློབ་གཉེར་ཁང་)

མོན་ནི་གོད་མའི་བོད་ཀྱི་རུས་རྒྱུད་ཞིག་ཡིན་པར་བརྟེན། མོན་པའི་རུས་མ་བཤད་པའི་སྡེ་དུ། ཐོག་མར་བོད་ཀྱི་ལུགས་ ལ་རུས་ནི་ཅི་
ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཇི་ལྟར་བྱུང་པ། ཅི་འདྲ་འཕེལ་བའི་རྣམས་མདོར་ཅོམ་བསྟན་འོས་པར་སྟུང་ནས་ཆེ་ལོང་ཅོམ་ཞུ་བྱུ་ཡིན། དེ་ཡང་ལོ་
རྒྱུས་དེབ་ཐེར་རྣམས་སུ་རྟོགས་དང་། རུས། གཏུང་། རིགས་རུས། གཏུང་རུས། ལྷོ་གཏུང་། ཚོ་འབྲང་། གཏུང་རབས། མི་རབས་
སོགས་དབྱེ་བ་མང་དུ་བཀའ་དྲི། ལ་ལས་དེ་དག་ལ་མཐོ་དམའ་དང་བཟང་ངན་ཆེ་རྒྱུད་སོགས་ཀྱི་ཁྱུང་པར་ཡོད་རྒྱུ་ལ་གསུངས་ཡོད་པ་
རེད།

”གོང་ས་ལྷ་པ་ཆེན་པོས་རང་རྣམས་དུ་ཀླུ་ལའི་གོས་བཟང་སྟོད་ཆ་ལས་ “ལྟོ་བྲག་མཁའ་ཆེན་ལས་ཀྱི་དྲི་རྣམས་ཐར་དུ་རྒྱུད་
གངས་ལ་ཐུག་པ་དང་མི་རྒྱུད་ལྷ་ནས་ཆད་པ་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་སྟོན་ཆད་བོད་འདིར་རིགས་རུས་ཚོ་འབྲང་ལ་ནན་ཏར་གཅོགས་ཆེ་
བས་རིགས་ནི་མཁའ་མཛངས་དཔའ་ཞིང་རྒྱལ་པོ་དང་པ་བཀའ་བཅན་ལ་དགྲུལ་ཆེ་བ་བཞུང་བཟང་ལ་འགྲོགས་བདེ་བ་སོགས་ལ་རབས་
ཀྱི་སྟོད་རྒྱུ་ལ་ཅི་རིགས་དང་ལྡན་པ། རུས་ནི་རིགས་མ་ཉམས་པའི་པ་དེའི་རྒྱུད་ལས་བྱུང་བ། ཆེ་ནི་ཞང་པོ་ཁྱུངས་དང་ལྷན་པ་འབྲང་བ་ནི་
བཤད་མ་ཐག་པ་གསུམ་པོ་དང་ལྷན་པའི་སྟོད་པའི་འབྲང་ས་འཛིན་པ་ཡིན།”¹ ཞེས་རིགས་དང་། རུས། ཚོ་འབྲང་གསུམ་ཀྱི་ཁྱུང་པར་
གསུངས་པ་ནི་ཡོངས་གྲགས་ཀྱི་བཤད་སྟོལ་ཞིག་སྟེ། “སྲུང་ནས་རང་མའི་རིགས་ནི་མཁའ་མཛངས་སོགས་ལྷན་པའི་རིགས་རྒྱུད་
ཅིག་ཡིན་པ་དང་། རང་མའི་རུས་ནི་སྟེལ་རྒྱུད་ལས་བྱུངས་པ་དང་། རང་མའི་ཚོ་འབྲང་ནི་བྲག་སྟོན་ལས་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དུ།
ཡིག་ཚང་རྣམས་སུ་ཡང་རིགས་རུས་ཚོ་འབྲང་གསུམ་བཤོད་ཡོད་པ་ཐུགས་འཇགས་ཞུ།”² ཞེས་གསལ།

1 དག་དབང་སྐོབ་བཟང་རྒྱ་མཚོ། 1989: 19–20.

2 རྟོག་དང་འཕྲིན་ལས། 1989: 37.

བ་ཡང་ཉ་ཅང་མང་། དེ་བཞིན་བྱ་སྤོང་། ཆེད་ལས། བཟོ་དབྱིབས། ལོ་གནས་སོགས་རིམ་པ་བཞིན་རྩལ་མིང་དུ་གྱུར་པའང་ཡོད་པ་རེད། ལྷིང་མིང་འདོགས་རྒྱལ་ལ་འདོད་རྒྱལ་དང་རྗེས་བྲལ། དངོས་མིང་དང་བཏགས་མིང་སོགས་ཡོད་པ་བཞིན། རྩལ་མིང་འདོགས་སྤངས་ གྲང་དེའི་རྒྱལ་ལས་འདའ་མེད། དེ་ལྟར་རྩལ་མིང་གྲུབ་སྤྲངས་ཀྱི་རིགས་ལས་འདིའི་ཐོག་ནས་བལྟས་ན་འང་མོན་ནི་གནང་བོའི་བོད་ཀྱི་ རྩལ་ལོག་ཡིན་པར་སེམས་སོ།།

གནང་དོན་གསུམ་པ་ནི་རྩལ་མིང་འཕེལ་སྤངས་ཀྱི་ཚེས་ཉིད་དེ། རྩལ་ཆེན་གཅིག་གིས་རྩལ་ཕྱན་རྒྱུ་དུ་མང་དུ་བསྐྱེད་དེ་རྩལ་ འཁྲུངས་འབྲུལ་དང་རྩལ་མིང་མི་འབྲུབ་བར་གྱིས་ཞིང་འཕེལ་བའི་རྒྱལ་དེ་ཡིན། ལར་ནས་བོད་ཀྱི་རྩལ་རྒྱུད་སྐོར་དཔྲད་མཁན་ལ་ལའི་གྲུབ་ དོན་ལྟར་ན། ལྷང་གི་མིའུ་རིགས་བཞི⁸འམ། རྩལ་ཆེན་ལྷ། མིའུ་རིགས་དུག་གས་གདུང་དུག་ལས་རིམ་པར་མཆེད་དེ་བོད་ཀྱི་ རྩལ་ མཚོང་དང་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་ཁག་ཏུ་ཁྱེན་སྤོམ་རྩལ་མིང་བརྒྱ་དང་བཞི་བརྒྱ་ལྷག་⁹གས་བརྒྱ་དང་ཉི་ཤུ་ལྷག་¹⁰ཡོད་པའི་སྤོམ་རྩལ་ བཞོན་འདུག།

བོད་ཀྱི་རྩལ་མཚོང་དང་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་ཁག་ལས་མིའུ་གདུང་དུག་གི་ཐོག་མའི་འཕེལ་རིམ་ཚོད་སྐབས། སེམས་བྱུས་ལོགས་ བུ་བཞི་ལྷིད། ལྷ་ལས་ཞོད་ལེ་ཕྲ་བརྒྱད་ལྷིད། ལྷོང་ལས་རྩལ་ཆེན་བཅོ་བརྒྱད་ལྷིད། ལྷོང་ས་ལས་རྗེ་བཞི་ལོལ་བརྒྱད་ལྷིད། ཅེས་ བྱང་བ་ བཞིན། སེམས་མཆེད་པའི་བྱུས་ལོགས་བུ་བཞི་ནི། རྒྱལ་ནང་རྗེ། ལྷོན་ཉིད་པ། འོ་གོག་བཅོན་དང་དོ་སྤོང་སེ་བཅས་བཞི་དང་། ལྷ་ ལས་མཆེད་པའི་ཞོད་ལེ་ཕྲ་བརྒྱད་ནི། དབ། གཞུབ། བཞུབ། ལྷོན། འགས། དཀར། ལྷོ། དན་ལས་སྤེ་བརྒྱད་དང་། ལྷོང་ལས་ལྷས་ པའི་རྩལ་ཆེན་བཅོ་བརྒྱད་ནི། ཅོག་ ཅོག་ཅེ། ཅོག་ཤོ། ལྷང་ཤོ། ལྷ་ལ། འཕྱིང་། ལྷ་ལུང་། ལྷ་ཅེ། ལྷང་། དགོས་པ། ལྷ་ན། ལྷ་ ཅེ་སྤོང་། ལུ་ནག་ཉི། ཤོ་བོ། ཐག་བཟང་། འཕྱི་སྤེ་བཅོ་བརྒྱད་དང་། ལྷོང་ལས་རྒྱས་པའི་རྗེ་བཞི་ལོལ་བརྒྱད་ནི། ཅོག་པ་རྗེ། ཆང་རྗེ། ཐོད་དཀར་ཏེ་ ཅོག་ཉལ་བོ་རྗེ། ཉགས་རྗེ་ཐག་ནལ་ཏེ་རྗེ་བཞི་དང་། འབངས་སམ་ལོལ་བརྒྱད་ནི། དམར། མར་བ། ཉུལ་བ། ཉུལ་དཔོན། རོག་ ལོག་ རོག་ ཉ་རེ་དང་བརྒྱད་ཡིན་ནོ། གཞན་ཡང་ཕྱི་ལོ་༡༧༧༧ལོར་གཡམས་རྩ་སྤྲུག་ཚང་པ་དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོས་མཚོང་པའི་རྒྱ་བོད་ཡིག་ ཚང་ཆེན་མོ་ལས་ཕོ་བོ་སྤོང་ལ་ཆེ་རྒྱག་དང་བཅོན་རྒྱག་དེ་བཅུ་གཉིས་དང་། ཨ་ལྷགས་འབྲུལ་འའང་ཆེ་བཅོན་སྤེལ་བ་བཅུ་གཉིས་དང་། སེ་ལྷང་དབྲུལ་འའང་ཆེ་བཅོན་སྤེལ་བ་བཅུ་གཉིས་ཏེ་མིའུ་རིགས་བཞི་ལས་ཁྱེན་སྤོམ་རྩལ་ ཕྱན་བཞི་བཅུ་ཞེ་བརྒྱད་འཕེལ་ཞིང་བྱུང་བའོ།

8 མཁས་དབང་དཔྱད་གྲགས་མཁས་གཏམ། 1992: 110 ལས་ //དེས་ན་བོད་ཀྱི་ཐོག་མའི་རྩལ་ཆེན་བཞི་ནི། ཡེ་སང་། ཡེ་སྤོན། ལྷང་། མོན་བཞི་ཡིན་ལ། ཞེས་གསུངས་འདུག་པས། དེ་ལའང་དབྱེད་པ་ཞིབ་གསལ་གཏང་རྒྱུ་ཡོད་པར་སྐུམ།
9 མགོན་པོ་ཆེ་རིང་། 2008: 71.
10 རྗོན་ཏེང་འཕྲིན་ལས། 1988: 47.

དེ་ཡང་དཔེར་ན་དུས་ཤིས་སུ་ལྗོངས་ལ། དབལ་ཤུལ་(ལྷ་ཤུལ། རྩ་ཤུལ། དཔལ་ཤུལ་གྱིས་པའང་འདུག) ཚོས་ཤུལ། བཀ་ཤུལ། ཡུལ་ཤུལ། ལྷག་ཤུལ། སེར་ཤུལ། ཡལ་ཤུལ། འགོ་ཤུལ། ཉན་ཤུལ། འོ་ཤུལ་སོགས་དང་། དེ་དག་ལས་དབལ་ཤུལ་གྱི་རྩི་རབས་ ལྷི་མ་ཞིག་ཏུ།¹¹ མདོ་ཁམས་རྩ་ཁོག་ཏུ་ལྗོངས་མི་ནག་གྲགས་ལྷ་རྒྱལ་དུ་འབོད་པ་ཞིག་བྱུང་བ་དེའི་བྱ་བའི་ཞེས་བྲལ་བ་ལ། བྱ་བོ་ཅོད་དང་། བོ་ཕན། བོ་རྒྱལ། བཅོམ་སྐབས་སོགས་བྱུང་ཚུལ་འདུག་ལ། ལྷག་པར་དུ་བོ་ཕན་གྱི་རྒྱུད་པ་རྣམས། གཡུ་ཁོག་དང་། ཅང་ཁོག་རྒྱུག་ ཁོག་སོགས་སུ་ད་ལྟར་ཡོད་པར་བཤད་ལ། དུས་འགྲུར་སྐབས་ཅང་ཁོག་ནས་ཡིན་པ་བོ་ཕན་གསུགས་དཀར་མགོ་ཞེས་པའི་དཔལ་ བོ་ཞིག་བྱུང་ཚུལ་ཁམས་བྲག་མགོ་ལྷོགས་སུ་བཤད་རྒྱུ་འདུག་པ་ཁོ་བོས་ཐོས། ལྷག་པར་རབ་བྱུང་བཅུ་གཉིས་པའི་ས་མོ་སྤྲེལ་ལོ་ (༡༧༢༤)ལ་འཁྲུངས་པའི་འཇམ་དབྱངས་པ་ཞེད་པའི་དོན་དེ་དང་། རབ་བྱུང་བཅུ་གསུམ་པའི་ཤིང་སྤྲེལ་(༡༧༤༧)ལོར་འཁྲུངས་པ་ དབལ་མང་དགོན་མཚོག་རྒྱལ་མཚན་སོགས་ཀྱང་། རུས་ཚེན་ཕོ་བོ་ལྗོངས་གི་ནང་གསེས་དབལ་ཤུལ་གྱི་རྩི་རྒྱུད་དུ་འཁྲུངས་འདུག

དེ་བཞིན་དུ་བོད་མི་འདུ་གཤོང་དུ་གཡེལ་རུས་ཚེན་དཔུང་། རྒྱ་སྤྲེལ་སྤྲེལ་གྱིས་པའང་ཡོད། །རྒྱུད་པའང་ “སྟོན་གངས་དཀར་རྣམ་ གསུམ་” དང་ “ཐང་ཡངས་པ་རྣམ་གསུམ་” སོགས་སུ་གནས་བཅས་ཏེ་རིམ་གྱིས་འཕེལ་ཚུལ་ཡོད་པ་ལྟར། དཔུང་འཇམ་མེད་ལྷ་རྒྱུད་ ཞང་ཞུང་དང་དབུ་རྒྱུ་ ད་ལྟར་མང་རིས་དང་དབུས་ལྷོགས་གྱི་མལ་གྲོ་སོགས་དང་། དེའི་རུས་ལག་དཔུ་ཚ་སྤྲེལ་དང་། དབས་བརྗེ་ (ཆེ)གཉིས་གྱི་རྒྱུད་པ་ནི་ཤར་ལྷོགས་རྒྱ་བོད་¹²མ་མཚམས་སོགས་སུ་ཡོད་ཚུལ་རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཚེན་མོ་རུ་གསལ།¹³ བོད་དུ་ལྷས་ པ་ལྟར་དཔུ་ལས་ཀོད་ལེ་སྤྲ་བརྒྱུད་ཅེས་པ་ལས་མར་གྱིས་ཏེ་རུས་ལྷན་དཔུ་ཚ་སྤྲེལ་དང་ཐང་ལེ་སྤྲ། དེ་བཞིན་ཨ་རིག་ ཨ་འབྲུག་ ཁྲོས་ཚོ།

11 ཕོ་བོ་ལྗོངས་གི་རྩི་རྒྱུད་བྱུང་འཕེལ་སྐྱོར་གྱི་དབྱེད་གཞི་གཙོ་བོ་ནི། ༡) རབ་བོད་དོན་རྒྱུ་མཁའ། 1987: 1-11. ༢) རབ་བོད་དོན་རྒྱུ་མཁའ། 1989: 41-46. ༣) རབ་བོད་དོན་རྒྱུ་མཁའ། 1990: 31-51. ༤) རྩ་ཤུལ་སྟོན་པ། 1985: 55-59.

12 དཔལ་འཇོ། 2006: 30 རྩོག་གསལ་དོན་དུ་ “ཡང་ 《རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཚེན་མོ》 ལས་ “དབས་བརྗེས་རྒྱ་བོད་མ་མཚམས་སུ། མཚམས་གྱི་མདའ་ དར་གོང་མ་བཟུང་” ཞེས་གསལ་ཏེ་དཔུ་ལེ་རུས་ལག་དབས་དང་བརྗེ་(ཆེ)ཡང་” ཤར་རམ་བྱུང་ཤར་ལྷོགས་གྱི་རྒྱ་བོད་མ་མཚམས་སུ་གནས་པར་བཤོད་ པ། 《ལྷོ་ལྷོ་འཁྲུངས་པ》 ལས་ “བར་གྱི་འདུན་ཚོགས་ཏེ་རྩི་ཡུལ་དུ་འགྲུགས་ཏེ་སྤྲེལ་ཏེ་གཉེན་ལྷོགས་བར་གྱི་འདུན་ཚོགས་ཏེ། ཡར་ཡལ་དང་ གཅེན་ལ་གཞོད། མར་ཡུམ་དང་གཅུང་ལ་གཞོད་ནས། ཞང་ཞུང་ཡུལ་དུ་སོང་ཞིང་བཀའ་བསྟོན་ཞུ་ཞང་ཕོ་སྤྲེལ་བཅོན་ཕོ་ལེ་ཡུལ་ངས་འབྲང་ལྷང་འབྲང་” ཞེས་ པས་དཔུ་ལེ་ཡུལ་ནི་ཞང་ཞུང་ལྷོགས་དང་དཔུ་རྒྱུ་བཅོན་ཕོ་ལེ་སྤྲེལ་གནས་ནི་ངས་འབྲང་ལྷུ་མ་འབྲང་ཞེས་བྲལ་བར་གསལ་ལོ་བསྟན་ནོ།” ཞེས་གསལ་བར་བཤོད་ འདུག

13 རྩོག་རྒྱ་མཚོ། 1994: 9-10 བར་གསལ་བ་ལྟར་ན། “པལ་ཚེ་བས་བྱུང་དཀར་པོ་ཐང་ཐེར་བ་ནི་ད་ལྟའི་བྱུང་འབྲོག་གིས་ལྷུལ་རྣམས་དང་། མདོ་ ཁམས་གཡལ་ར་མོ་ཐང་ཐེར་བ་ནི་ཨ་ཚེན་གངས་རྒྱལ་རྣམས་མཚོ་སྤོན་ཕོ་ལེ་ཁ་བར་གྱི་ཐང་ཚེན་ཕོ་དེ་དང་། ཅོང་ཁ་ལ་གྲུས་ཐང་ཐེར་བ་ནི་ཤར་ཅོང་ཁའི་སྤྲེལ་རིས་ དུས་ལྗོངས་ལྷོ་བྱུང་གཉིས་སུ་གྱེས་པའི་མདོ་སྤྲེལ་ཅོང་ཁའི་ཡུལ་རྣམས་ཡིན་པར་འདོད། ལྟོན་གངས་རི་རྣམས་གསུམ་ཐེར་བ་ནི། གངས་ཚེན་ཕོ་ཏེ་སྤོན་དང་འབྲོག་ལ་ ལྷིས་གངས་དང་། བསམ་གཏན་གངས་བཟང་གསུམ་ལ་ངོས་འཛིན་མ་ཁན་ཡོད་ཀྱང་བདེན་མིན་དབྱེད།” ཞེས་གསལ་ཡང་། ད་དུང་ཕོས་འཛིན་གནང་ ལྷངས་མི་འདྲ་བ་ཡང་མཆིས་པས། མཐའ་གཅིག་ཏུ་འདིའི་ཞེས་བརྗོད་དཀའ་བར་འདུག

ཉུང་རྒྱུ་ཟེར་བ་སོགས་མང་དུ་མཆེད་ཅིང་། ལྷག་པར་དུ་ཁྱིའི་རལ་སྐབས་སུ་སྐྱེ་ཡོདེས་དར་རྒྱས་ཟེར་བའི་དམག་དཔོན་རྣམས་ལྷགས་ཅན་ཞིག་ལྟར་ཉེ། དེས་ཤར་ཕྱོགས་སུ་དམག་བྱངས་ཉེ་དེར་གནས་བཅས་པས། ལྷིས་སུ་ཨ་མདོའི་ཅོན་རྒྱལ་པོའི་རྒྱུད་པ་རྣམས་ལྷང་བར་བཤད། རྒྱུད་པར་རུས་ཆེན་དཔུང་འཕྲུལ་རྣམས་ནི་བོན་པོ་དང་འབྲེལ་བ་ཏུ་ཅང་ཟབ་པར་འདུག་ལ། རུས་དེ་ལས་བོན་པོའི་མཁའ་པ་ཡང་མང་པོ་འབྲུངས་ཡོད་ཚུལ་གཤམ། དེ་བཞིན་བོད་རྒྱལ་གྱི་ (༤༩༢) ལོར་འབྲུངས་པའི་རྒྱ་ཆེན་དགོངས་པ་རབས་གསལ་དང་། རབ་རྒྱུད་བཅུ་པའི་ཤིང་འབྲུག་ལོར་ (༡༦༠༧) འབྲུངས་པའི་ལོ་གོང་ས་ལུ་པ་ཆེན་པོའི་དབུ་བྲུག་གསང་སྟེགས་རྣམས་མཁའ་མཁའ་མཁའ་གྲུབ་རྒྱུ་ཆོས་དབྱིངས་རང་གོལ། རབ་རྒྱུད་བཅུ་གསུམ་པའི་རྒྱ་མོ་རྟའི་ལོར་ (༡༧༦༢) འབྲུངས་པའི་རྗེ་གྲུང་གྲུང་བཟུན་པའི་རྒྱུན་མེ་སོགས་བོད་ཀྱི་མཁའ་གྲུབ་མང་པོ་ཞིག་གྲུང་རུས་ཆེན་དཔུང་འཕྲུལ་ལག་སྐྱའི་རྒྱུད་དུ་འབྲུངས་པར་བཤད། མདོར་ན་རུས་ཆེན་རས་རུས་ཕན་དུ་འཕེལ་ཉེ་རུས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་ཏུ་ཅང་མང་པོ་འབྲུང་ཚུལ་ཡང་དེ་ལྟར་ཡིན་འདུག། རྒྱ་མཚན་དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས། མོན་ནི་གོང་དུ་བསྐྱེད་ཟེན་པའི་རུས་མིང་གི་འབྲུག་ཆོས་དང་མཚན་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུར་ཡོངས་སུ་རྒྱུགས་པའི་བོད་ཀྱི་རུས་མིང་རྣམས་ཆོག་མཆོག་འོད་མདངས་རབ་ཏུ་བཀྲ་བའི་རུས་ཆེན་ཞིག་ཡིན་ནོ།

དེ་ལྟར་གོང་དུ་རུས་ཆེན་ལྗོངས་དང་དཔུང་གཉིས་དཔེ་རུ་བྱངས་ཉེ་བོད་ཀྱི་རུས་རྒྱུད་འཕེལ་སྐྱངས་དང་། གྲུས་རྒྱལ་གྱི་ཆོས་ཉིད་ལ་མདོར་ཅོམ་དཔྱད་ཁུལ་ཡིན། མ་གཞི་ཨ་ལྷགས་འབྲུད་དང་། སེ་འབྲུང་དག། ཡི་སང་དཀར་པོ། ཡི་སྒོན་ནག་པོ། རྒྱུང་ལྷག་ཡོདེས། མོན་རྒྱན་ནག་པོ་སོགས་བོད་ཀྱི་རུས་ཆེན་གཞན་རྣམས་ལ་འབྲུག་པ་ལྷི་མའི་བྱུང་བ་ཞིབ་གསལ་ཡོད་པར་ངས་པས། ཞིབ་འཇུག་དང་དཔྱད་པ་གནང་རྒྱུ་འགངས་ཆེ་བ་འདུག། མཁའ་དབང་དཔུང་དགོ་བསམ་གཏམ་མཆོག་གིས་སྐྱེན་གསལ་སྒྲོན་མེ་ལས་བོད་ཀྱི་ཐོག་མའི་རུས་ཆེན་བཞི་ལས། རྒྱུང་གི་སྒྲོན་བཀའ་འབྲེལ་ཞིབ་རྒྱས་གནང་འདུག། ད་ལས་ཁོ་བོས་མོན་རྒྱན་ནག་པོ་སྟེ་མོན་པའི་རུས་རྒྱུད་སྒྲོར་མདོར་ཅོམ་དཔྱད་པ་ལ་སྒྲོ་བ་རབ་ཏུ་བཏོས།

1. མོན་ནི་གནའ་བོའི་བོད་ཀྱི་རུས་རྒྱུད་ཞིག་ཡིན།

མོན་པའི་རུས་རྒྱུད་ཟེར་དུས། ད་ལྟའི་རྒྱ་གར་གྲུང་ཤར་ཨ་རུ་ན་ཅལ་མང་འབྲེལ་ཁོངས་སུ་ཡོད་པའི་མོན་པའི་རུས་ཆོད་ཅོམ་ལ་བསམས་ན་ཏུ་ཅང་འབྲུག་རྒྱུད་གསལ་པ་རེད། སྤྱིར་མོན་ནི་གནའ་བོན་པོའི་ལྷགས་ཀྱི་རུས་ཆེན་བཞིའི་ནང་གི་གཅིག་ཡིན་ལ་རུས་མོན་ཅན་གྱི་མི་ལ་མོན་པ་དང་དེ་གནས་སའི་ཡུལ་ལ་མོན་ཡུལ་ཟེར། མོན་ཞེས་པའི་ཐ་སྐད་དེར་བོད་བརྟེན་རྒྱུད་པའི་འགྲེམ་གྱིས་འབྲེལ་ན་སའི་ཁད་དམའ་ཞིང་དོག་པ་དང་། རོང་ཁུལ་ལྷ་བུའི་གནས་གཤིས་ཀྱི་དོད་གྲང་མཉམ་ཞིང་འབྲུ་རིགས་དང་རྩི་ཤིང་། ཉགས་ཚལ་སོགས་ཀྱི་ཐོན་སྐྱེད་ལུན་སུམ་ཆོགས་པའི་ས་གནས་ཁག་ལ་གོ་ཞིང་། དེ་ཡང་གདོད་མའི་དུས་སུ་མོན་ཡུལ་ཞེས་པ་ནི་དེར་སང་གི་

མོན་ཡུལ་ཙམ་མ་ཡིན་པར་བོད་ཀྱི་སྐོར་སྐོར་ཆགས་པའི་ས་ཁུལ་ཚང་མར་མོན་ཡུལ་ཞེས་འབོད་པ་ཡིན་པས།¹⁴ མཚམས་རེར་རྒྱ་གར་
ལའང་མོན་རྒྱ་གར་ཞེས་བོས་སྟོང་།

མཁམས་དབང་དུ་སྤྲོད་གོ་བས་མ་གཏར་རྒྱ་མཚོ་མཚོག་གིས་ “དེས་ན་བོད་ཀྱི་ཐོག་མའི་རུས་ཆེན་བཞི་ནི། ཡེ་སངས་། ཡེ་སྐོན།
སྤྲོད་། མོན་བཞི་ཡིན་ལ།”¹⁵ ཞེས་གསུངས་ཏེ། མོན་ནི་གནའ་བོའི་བོད་ཀྱི་རུས་ཆེན་བཞིའི་ཡ་གྲུལ་དུ་བགྲངས་ཡོད། དེ་ལྟར་ འབྲུང་
མའི་ཐོག་མའི་ཁུངས་ཀྱི་ཕྱི་མོ་ལྷ་བྱ་ནི་ཕྱི་ལོ་༡༧༩༧¹⁶ལོར་སྐུ་གཙང་དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོས་མཛད་པའི། རྒྱ་བོད་ཡིག་ ཚང་མཁམས་
པ་དགའ་བྱེད་ལས་ “བོད་མིའི་ཁམས་རིགས་འབྱེད་ན། མི་འུ་རིགས་བཞི་བྱ་བ་ཡོད་པ་ནི། ཡེ་སངས་དཀར་པོ་གནམ་ ཀྱི་འཇུ་ཐག་
ཅན་དང་གཅིག་ ཡེ་སྐོན་ནག་པོ་ཁོ་རྒྱའི་པ་ལོང་བ་དང་གཉིས། སྤྲོད་ཁྲིག་ཡེ་ཤེས་ལྷ་འི་སྐོན་མེད་དང་གསུམ། མོན་ རྒྱུད་ནག་པོ་ཁྲིའི་
རྩ་ལྷང་ཅན་དང་བཞིའོ། སྤྱི་ལྷུག་མིར་གྲུར་པ་དེ་རྣམས། མང་དུ་འཕེལ་ནས། བོད་ལ་དབང་བྱས་ཏེ། མང་ སངས་སྐུན་དགུ། རྒྱལ་
ཕན་ཉི་ལུ་རྩ་ལྷ། རྒྱལ་ཕན་བཅུ་གཉིས། རྒྱལ་ཕན་སིལ་མ་བཞི་བཅུས། རིམ་པར་དབང་བྱས་སྐྱད་དོ།”¹⁷ ཞེས་པ་དེ་དང་། ཕྱི་ལོ་
༡༧༩༩ལོར་མཛད་པའི་”བོད་ས་ལྗམ་ཆེན་པོའི་རྒྱུ་གས་ལྷན་གཞིན་ལྷའི་དགའ་སྟོན་ལས་ “འཕགས་པ་བྱུགས་རྗེས་རིགས་བསྐྱར་
བའི་སྤྱི་བཞུག་དང་། འཕགས་མ་སྐོར་ལ་མའི་བྱིན་རྒྱ་བས་ཀྱིས་རི་དྲགས་གཟུགས་བརྙན་སྐོར་ལྷོ་གཞོན་དུངས་པའི་རོ་ས་སྤྱོད་འའི་བྲག་
སྤྱིན་མོ་གཉིས་ཚོགས་པ་ལས་རིགས་དུག་ནས་ཚོ་འཕོས་པའི་སྤྱོད་རྒྱལ་མི་འདྲ་བའི་ཕྱག་གྲུ་དུག་ལྷུང་བ་ཡང་། པ་རིགས་རྣམས་འཆར་
སྐོར་ཞིང་སྤྱིང་རྗེ་ཆེ་བ་ཁོག་གི་སྤྱིམས་པ། མ་རིགས་རྣམས་གདོང་དམར་སྤྱིག་ལས་ལ་རྩམས་ཤིང་རོ་སྤྱོད་བལྟེང་བ་དེ་དག་ལས་རིམ་
པར་འཕེལ་བས་བོད་མིའི་རྒྱལ་ཁམས་སྤྱུ་རྒྱུ་ཏེ། རུས་ཆེན་བཞི་ལས་གྲུས་པའི་ཁམས། ཡེ་སངས་དཀར་པོ་གནམ་ཀྱི་འཇུ་ཐག་ཅན་དང་
གཅིག་ ཡེ་སྐོན་ནག་པོ་ཁོ་རྒྱའི་པ་ལོང་བ་དང་གཉིས། སྤྲོད་ཁྲིག་ཡེ་ཤེས་ལྷ་འི་སྐོན་མེད་དང་གསུམ། མོན་རྒྱུད་ནག་པོ་ཁྲིའི་རྩ་ལྷ་
དང་བཞིར་དབྱེ་བ་བྱུང་།”¹⁸ ཞེས་བྱུང་བ་ལྟར། ཡེ་སངས་དཀར་པོ་དང་། ཡེ་སྐོན་ནག་པོ། སྤྲོད་ཁྲིག་ཡེ་ཤེས། མོན་རྒྱུད་ནག་པོ་རྣམས་ནི་

14 ཆབ་སྐུལ་ཚོ་བརྟན་ཕུན་ཚོགས། 1988: 2 ལས་ “མོན་ཞེས་པའི་ཐ་སྐྱད་དེ་ཡང་ས་བབ་དམའ་ཞིང་རི་རོང་དོག་པ་དང་གདོང་མའི་ནགས་ཚལ་སྐུག་པོས་
ཁེབས་པའི་ས་ཁུལ་ལ་ཐོགས་པའི་གནའ་བོའི་བོད་ཀྱི་བརྟན་ཞིག་ཡིན་ཏེ་བོད་ཡིག་གི་ཚོགས་མཛོད་དུ་མའི་ནང་དུ་གསལ་ཡོད།” ཞེས་གསུངས་འདུག།

15 དུང་དགའ་བསམ་གཏར་། 1992: 110.

16 དུང་དགའ་རྩོན་པོ་ཆེས་ 1985: 11. རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་མཁམས་པ་དགའ་བྱེད་ཀྱི་སྐོན་སྐོང་དུ། “དེ་བཟེང་འདི་བརྟན་མས་པའི་ལོ་ནི་བོད་ཀྱི་རབ་བྱུང་བདུན་
པའི་ཤིང་སྐུག་ཕྱི་ལོ་༡༧༩༧ལོ་ཡིན་པར་ར་འཕྲོད་ཅིང་།” ཞེས་གསུངས་།

17 དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོ། 1985: 128 བོད་འཁོད་ཚོགས་བཅད་འདིར་རྟན་མཁམས་དབང་ཚོ་སྤྲུལ་བཟུ་ཤིས་ཚོ་རིང་མཚོག་གིས་གསུངས་པ་ལྟར་ན། ཐོག་
མའི་རུས་ཆེན་བཞིའི་སྐོར་ཀྱི་ཚོགས་བཅད་འདི་ཐོག་མར་འབྱུང་ས་དེ་བཟེང་འདི་ཉིད་ཡིན་པར་འདུག་ལ། དེའི་སྐོན་དུ་ཚོགས་བཅད་འདི་འཁོད་པའི་དེ་བཟེང་
ཕན་མཛུལ་མ་བྱུང་ཞེས་བཟུང་སྐོབ་བཟུང་བྱིན་ཆེ་བ་ལེབས།

18 དག་དབང་སྐོར་བཟང་རྒྱ་མཚོ། 1989: 13–14.

བོད་ཀྱི་ཐོག་མའི་རུས་ཆེན་བཞི་ལྟ་བུ་བསྟུན་པའི་དུང་གི་གནའ་བོ་བོན་ལུགས་ཀྱི་ཐོག་མའི་རུས་རྒྱུད་འབྲུང་ཁྱེད་ཁྱེད་སྐོར་མིན་ནམ་སྐུམ་པའི་ཐུགས་དྲུགས་ལའང་དབང་དགོ་འདུན་ཆོས་འཕེལ་¹⁹ དང་མཁའ་སྐུ་དབང་བཀྲིས་ཆེ་ཡིད་²⁰ བཀྲིས་ཀར་འབྲུངས་འདུག་རྒྱུ་མཚན་དེར་བརྟེན། མོན་ནི་གནའ་བོའི་བོད་ཀྱི་རུས་ལྡན་ཙམ་མ་ཡིན་པར་རུས་ཀྱི་བྱེད་ལུགས་ཅན་ཅན་མང་པའི་བོད་ཀྱི་ཐོག་མའི་རུས་རྒྱུད་ཞིག་ཡིན་པར་ཐེ་ཚོན་མི་འདུག།

བོད་མི་བྱ་བ་དབྱེད་བྱུག་གི་རུས་མཛོད་མེ་ཉོག་རྒྱུད་ཚལ་”བོད་མི་བྱ་རིགས་བཞི་འཕེལ། རིགས་ལྡེའམ། རིགས་བྱུག་པོ་དེ་རྒྱུད་ ཚལ་དང་ངོས་འཛིན་སོགས་བརྗོད་པ་ལ། དེ་དག་གི་རིགས་ཐོག་མའི་བྱུད་ཚལ་དང་། བར་སྐབས་ཞིག་ནས་བཟུང་སྟེ་རིགས་དེ་ རྣམས་ཀྱི་བྱེད་ཚལ་དང་། དེ་དག་ངོས་བཟུང་ནས་ད་ལྟོ་བར་དུ་དར་ཚུལ་བཤད་པ་དང་བསམ་པ། དང་པོ་ནི། དེ་ལ་བོན་ལུགས་ ལྟར་ན་སྲིད་པའི་མོན་བྱུང་ལུས་ལུས་དང་། ལུས་རྒྱུད་རྒྱལ་མོ་འབྲུམ་བཀྲིས་ཀྱི་བརྒྱུད་པར། ལྷ་དཔུང་གཙུག་གསུམ་བརྟོན་(ཚོས་) དང་བཞེན་པ་རིམ་པར་བརྒྱུད་ནས་སྲིད་པའི་རྒྱལ་བྱ་མཐེང་གི་བར་མཆེད་ཚུལ་ལྟར་བྱུང་ལ།”²¹ ཞེས་པ་ལྟར། བོད་ཀྱི་ཐོག་མའི་ མི་བྱ་རིགས་བཞི་འཕེལ་

19 དེ་ལང་དགོ་འདུན་ཆོས་འཕེལ་གྱི་(གངས་མིང་ཡོད་མེད་ཀྱི་དབྱེད་པ)ཞེས་པའི་དབྱེད་ཆོས་དེར་ རྩོན་བོན་ལ་ཐུགས་པ་ཞིག་མིན་ནམ་སྐུམ་ཏེ། བོད་ཀྱི་ཕ་བའི་རུས་ཆེན་འདྲིན་སྐབས། ཡི་མང་དཀར་མོ་གནམ་གྱི་འཇུག་ཅན་དང་གཅིག་ རྒྱུད་ལྷག་ཡི་ཤེས་ལྷ་ཡི་སྟོན་མ་གཉིས། མོ་(མོན)རྒྱ་ནག་པོ་ཁྱིའི་རྩ་མ་ཅན་གསུམ། མོགས་བོན་རྣམས་ཀྱི་གསུང་རིམ་འབྲུམ་མེད་ཅིག་འདུག་པས་སོ།” ཞེས་གསུངས་འདུག ཆོས་འདིའི་ཡོང་ཁུངས། དགོ་འདུན་ཆོས་འཕེལ། 2008: 22.

20 དེ་ལང་རྩོན་སྐབས་བཟུགས་མིང་ (2008: 43) གིས་ “རང་གི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན་མི་བྱ་རིགས་བཞི་འཕེལ། རུས་ཆེན་བཞིའི་གནའ་བོའི་བོན་པའི་ཐ་སྐད་ལུས་ལུས་ལྷ་བྱ་ནི་༡༨ལེའི་རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་མཁའ་སྐུ་དབང་ལྟེང་ཆོས་ལས།” མི་བྱ་རིགས་བཞི་བྱེད་པའོའི་པ་ནི། ཡི་མངས་དཀར་པོ་གནམ་གྱི་འཇུག་ཅན་དང་གཅིག །ཡི་སྟོན་རྣལ་པོ་ཁྱིའི་པ་ལོང་འདྲ་བ་དང་གཉིས། རྒྱུད་ཞིག་ཡི་ཤེས་ལྷ་ཡི་སྟོན་མེད་གསུམ། མོན་རྒྱ་ནག་པོ་ཁྱིའི་རྩ་མ་ཅན་དང་བཞེན་དཔེ་བརྒྱུད་།” ཞེས་དང་། ཞེས་རུས་ཀྱི་ཕྱི་མོ་ཆེན་པོ་བཞི་པོ་དེ་དག་ནི་གནའ་བོ་བོན་པའི་ཐ་སྐད་ཀྱི་ལུས་ལུས་མིན་ནམ་སྐུམ་པའི་དགོངས་ཚུལ་གསལ་པོར་གསུངས་འདུག དེ་འདྲ་སོང་ཅང་མོན་ཡང་དེའི་རང་གི་གཅིག་ཡིན་པས་ན། གནའ་བོ་བོད་ཀྱི་རུས་ཆེན་བཞིའི་པ་གྲལ་དུ་རྒྱུད་པ་རེད།

21 ཀྱི་ལུང་བཟུགས་རྒྱ་མཚོ་དང་ཀྱི་ལུང་ཐུགས་མཚོག་རྟོག་། 2000 ལྟར་ཀྱི་ལུང་ཁྱེད་སྐུ་ལྟོག་དམ་ཆོས་དཔལ་བཟང་། 2000: 375 ཐོག་གསལ། ལྷངས་ཀྱི་ཤེས་པ་ལྟེ་ལེ་ལྷ། 1986: 4 རོས་སྐུའང་དེ་དང་ཆ་འདྲ་བ་ཞིག་གསལ་པ་འདིར་འགོད་ན་ “འབངས་ཀྱི་མི་བསམ་ལ་འབྲུང་བ་རྣམས་པ་ལུའི་སྤྱིང་པོ་ལས། རྩོད་ཆེན་པོ་གཅིག་ཡོད་པ། ལྱིའི་སྤོང་ལྟར་ལ། ལྷ་བྱུག་དཀར་པོ་ཆགས། རང་གི་སྤོང་ཚུལ། གུང་མཚོ་དཀར་མོར་འཁྲིལ། བར་ཀྱི་སྤོང་འདི་དར་ཆལ། རིགས་བྱུག་སེམས་ཅན་ཀུན་ཏུ་ལོལ། རྩོད་སྐུམ་གྱི་བཅོམ་རྒྱུད་ཆགས། རྩོད་བཅོམ་རྒྱུད་འགྲིང་བདེ། གུང་སྤོང་གཅིག་ཏུ་ཡར་ནས་བྱུང་། དེ་ནི་སྤོན་པའི་མི་པོ་ལུས་ལུས་ཡིན། དེ་ལ་རྣམས་ལྷའི་རིག་པ་མེད་པ། བསམ་པའི་སེམས་ཡོད་པས། ལྷ་བའི་རིག་དགོས་བསམ་པ་ལ། ཡི་ཤེས་ཀྱི་སྤྱུན་དོད། དེ་བཟང་རིག་པའི་འབངས་དོད། ལྷ་སྤོན་ཆོར་བའི་སྤྱུན་དོད། གུག་ལྷ་གཙོད་པའི་ཆོས་པ་དོད། རོ་སྤོང་བའི་ལྷ་གསལ་དོད། ས་གཞི་འཁོད་པའི་ལྷ་གཙོད། ལྷ་འདུམ་བཞུད་པའི་ཞབས་དོད་པས་གང་བསམ་བསམ་ལམ་ལམ་དོད་རྒྱུད་བས། ཁོང་རང་གིས་མིང་བཏགས་པ། རྩོན་མི་བསམ་པ། ལྷས་ལུས་ལམ་ལམ་ཏུ་བཏགས་སོ། དེར་ལ་ནས་སྤོན་པས་ཡི་སྤོན་རྒྱལ་པོར་བཏགས་སོ། འབྲུམ་ཆོའི་སེམས་པོ་ཡིན་པས། རྩོན་པ་འབྲུམ་མེ། ཡི་ནས་སངས་རྣམས་འབྲུམ་ཆོའི་གཙོ་ལ་བཞུགས་པས། སངས་པོའི་འབྲུམ་ཁྱིའི་སྐུ་བཏགས་སོ། དེས། ལུས་རྒྱ་སྐུགས་རྒྱལ་མོ་འབྲུམ་པའི་ལྷེས་པའི་སྐུ་ལྟར་ལྷེས་ཀྱང་བྱ།

འབྲུང་ཁྲུང་ས་ཤོད་སྐབས་ཀྱང་། མོན་གྱི་རུས་ཅན་སྲིད་པའི་མོན་བྱ་ལུས་ལུས་དང་རྒྱའི་རྒྱལ་མོ་འབྲུམ་གཉིས་ ལས་བྱུང་རྒྱལ་གསུངས་འདུག།

ཡང་ས་སྐྱའི་གདུང་རབས་ལ་རབས་ཁ་རྒྱན་ལས་ “མ་སངས་སྤྱི་ཐོག་ལུས་འུར་མའི་སྲས།། དཔའ་བོ་སྐྱལ་དང་ལྷ་ལུས་བྱ་མའི་སྲས།། ལྷག་པོ་འོད་ཅན་འདྲི་རྣམས་བར་སྐྱང་བཞུགས།། དེ་དང་མོན་བཟའ་མཚོ་མོ་རྒྱལ་གྱི་སྲས།། གཡའ་སྐྱང་སྐྱེས་གཅིག་ཤོན་རྣམས་སྐྱའི་གདུང་རབས།། གང་དེས་སྲིན་པོ་སྐྱེ་རེངས་ཞུག་མེད་བསད།། རྒྱང་མ་གཡའ་འབྲུམ་འཕྲོགས་བཞེས་སྐྱ་སྲིན་འཁོན།། བར་དུ་བྱུང་བས་སྲས་ནི་འཁོན་བར་སྐྱེས།།”²² ཞེས་བྱུང་བ་ལྟར། གཡའ་སྐྱང་སྐྱེས་ཀྱི་ཡུམ་ནི་མོན་རུས་ཅན་གྱི་མོན་བཟའ་མཚོ་མོ་རྒྱལ་ཞེས་པ་ཡིན་འདུག་ལ། ས་སྐྱ་འཁོན་གྱི་གདུང་རྒྱུད་ཀྱང་ཡར་དེད་ན་མོན་པའི་རུས་དང་གཅིག་ཏུ་འདྲེས་ཡོད་པའང་འདྲི་རྣམས་ཤེས།

ལྷུ་ཚོས་འབྲུང་ལས་ (ཡོ་ག་ལྷ་གྲིས་ཅན) ཞེས་པའི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་གྲགས་ཅན་དེ་ལུང་དུ་བྱངས་ནས་གཉའ་བྲི་བཅན་པོ་ཡར་ལུང་དུ་བྱོན་པའི་ “གཤེགས་རབས་ཉི་ཤུ་ཚུ་བདུན” ཞེས་པ་གསུང་སྐབས། “དེའི་ཚེ་བུད་ཀྱི་བྲམ་སྐྱར་གྲིས་པ་ཁྲི་ཁྲི་ཅན་ལུས་ལ་བྱའི་སྐྱེས་བརྒྱན་པ་གསུམ་དང་ལྷན་དོ། བྲིས་པ་དེ་གསུམ་མོན་གྱིས་ལྷས་ངན་དུ་བཏང་བ་ཡིན་ཏེ། དེ་གསུམ་བཟུང་སྟེ་ཁྲིད་པས། མོན་ རྒྱང་མ་གོ་ནས། རང་གི་མཚིན་ཚོགས་ལས། གཅིག་ལ་སྐོན་གཤེར་བཏགས། གཅིག་ལ་སྐྱགས་ལུང་གཤེར་བཏགས། གཅིག་གིས་རྒྱང་གོང་དུ་ཕྱིར་བཟུང་ནས་ཡིབ་སྟེ། ལོ་རེའི་རོང་དུ་བྲོས་ཏེ་རྟོར་གྱི་འགྲམ་མཁའ་དུ་བབས་པ་ལ་རྒྱང་གོང་ངན་ལེ་བཅོག་དུ་བཏགས་པ་ནི་རྒྱང་གི་མེས་པོ་ལགས་མོ། གཉིས་རྒྱང་ལ་འོངས་པ་ནི་སྐོང་དང་སྐྱགས་གཉིས་ཀྱི་མེས་པོ་ལགས་མོ།”²³ ཞེས་ གསུངས་པ་འདྲི་ལས། བོད་ཀྱི་རུས་ལྟོད་དང་། ལྷགས། རྒྱང་གསུམ་གྱི་རུས་ཁྲུང་ས་ཀྱང་མོན་པའི་རུས་ཡིན་པ་གསལ་ཞིང་། ལྷོ་ ལྷགས་རྒྱང་གསུམ་གྱི་རུས་ལས་བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ཐོག་གཟེངས་སུ་ཐོན་པའི་མི་སྣ་ཡང་གང་མང་བྱུང་ཡོད་པ་སྟེ། རྒྱང་ཅེ་སྐྱེད་དང་རྒྱང་ ཉང་ངེས་འཛིན། རྒྱང་ཁྲི

མིད་འོད་ཅན་ཞེས་ཀྱང་བྱ། འབྲུམ་སྲས་དབང་ལྷན་ཞེས་ཀྱང་བྱ། དེས་དུང་ཟད་དུ་ལོ་ཁབ་དུ་བཞེས་པའི་སྲས་ལ་གོ་སྲས་སྐྱེས་ཅིག་ དེའི་སྲས་སྐྱེ་མི་རབས་མཚེད་གསུམ་ལགས། དེ་རྣམས་ནི་མི་ལ་ལྷར་མིང་བཏགས་པ་ནི། མིད་པ་མི་རབས་མཚེད་དགུ་ནི་སྤྲིག་བསྐྱར་ལ་བརྒྱུས་པ་སྐྱ་བུ་ཞིག་ཡིན་པར་འདུག་སྟེ། འདྲི་རྣམས་ནི་རྒྱའི་ཐུགས་ལས་སྐོལ་པའི་སྲས་ཡིན།” ཞེས་བྱུང་བ་ལྟར། མིད་པའི་སྐོན་བྱ་ལུས་ལུས་ཞེས་པ་དང་མིད་པའི་མོན་བྱ་ལུས་ལུས་ཞེས་པ་གཉིས་སྐྱའི་ཆ་རྣམས་འདྲ་ཆེ་བས་འདྲི་གཉིས་ཀྱི་གཞི་རྒྱའི་མིང་ཚིག་གི་འབྲུང་ཁྲུང་ས་དང་གོ་དོན་སྐོང་དཔུད་རིན་ཡོད་པར་སྐྱེས། ལར་ནས་བོན་གྱི་བསྐྱར་བཅོས་མང་པོར་མིད་པའི་སྐོན་བྱ་ལུས་ལུས་ཞེས་པ་འདྲི་གསལ་ཡོད་རྒྱལ་ལ་བརྟེན་ན། གནའ་བོའི་བོན་གྱི་གསུང་སྐོལ་ཞིག་ཡིན་པ་ལ་ཐོཾ་མ་ཡེ་མི་འདུག་ལོ།

22 ཀུན་དག་འཛོཾ་ཤོས། 1991: 2.
23 མཁས་པ་ལྷེ་ལུས། 1987: 237 གངས་སྐྱིད་དཔེ་མཛོད་ཁང་གིས་དཔེ་སྐྱུན་བཞུས་པ་ཞིག་ཀྱང་འདུག། དཀར་ཆག་དང་ཚོགས་འཕྲོས་ཚང་མ་མཐུན། བལ་ཆེར་བོད་པར་དེར་དཔེ་བཞུས་པ་འདྲ།

2. མོན་པའི་རྩལ་གྱི་ནང་གསེས་དང་མོན་པོན་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ།

ལ་དྲགས་རྒྱལ་རབས་འཛེ་མིང་གཏིར་ལས་ “མཚམས་གྱི་མིའུ་རིགས་བཞི་ནི། གས་ཤང་རྒྱ། གྱིས་ཤང་རྟོར། ཉ་ལེ་མོན། ལྷ་རྒྱལ་
བོད་དང་བཞིའོ།”²⁶ ཞེས་པ་ལྟར། ཉ་ལེ་མོན་ནི་མཚམས་གྱི་མིའུ་རིགས་བཞི་ལས་གཅིག་ཡིན་ཚུལ་དང་། ལྷ་རྒྱལ་འདྲིར་ མཚམས་
ཞེས་པ་ནི་མཐའ་མཚམས་ཏེ། བོད་ཤར་ལྗོ་རྩལ་བྱུང་གི་མཐའ་མཚམས་སུ་གནས་པའི་རྩལ་རྒྱུད་ཁག་ལ་གོ་བ་མིན་ནམ་ ལྷ་མ་པས་
དཔྱད།

དེ་དང་ཆ་མཚུངས་པ་ཞིག་རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ་ལས་ “ནང་གི་མིའུ་རིགས་བཞི་ནི། གི་ཤང་རྒྱ་དང་། གྱིས་ཤང་རྟོར། ཁ་ལེ་
མོན་དང་། ལྷ་རྒྱལ་བོད་བཞིའོ། །དེའི་ནང་ནས། རྒྱ་ལ་གྲོ་ཆ་གཉིས་སུ་གྲེས་པ་ནི། ལྷ་རྩལ་དང་། ཀལ་ལོ། རྟོར་ཡང་གཉིས་སུ་གྲེས་
པ་ནི། སྤི་ཚང་དང་། ལྷ་ཚའོ། །མོན་པ་རིགས་གསུམ་བྱུང་བ་ནི། མོན་རང་རྒྱུད་པ་དང་། རྒྱ་བོད་མཚམས་གྱི་མི་ཉག་ རྐོང་པོ་དང་
གསུམ་མོ།”²⁷ ཞེས་པ་ལྟར། ལྷ་རྒྱལ་འདྲིར་ཁ་ལེ་མོན་ཞེས་པ་ནི་མོན་པ་རང་དུ་དོས་བརྒྱུང་སྟེ། དེ་ལ་རིགས་གསུམ་དུ་སྤྱི་པ་མོན་རང་
རྒྱུད་པ་དང་། རྒྱ་བོད་མཚམས་གྱི་མི་ཉག་དང་རྐོང་པོ་གསུམ་ཡང་མོན་པ་རང་དུ་གཏོགས་ཚུལ་གསུངས་འདུག གཞན་ཡང་ཁ་ལེ་
མོན་དང་ཉ་ལེ་མོན་ཞེས་མིང་ཚོགས་མི་འདྲ་བ་གཉིས་བྱུང་འདུག་པ་དེ་ཡང་ཡི་གེའི་རྒྱ་གདངས་ལྟོགས་སྤྲངས་ཀྱི་ཆ་ནས་དག་སྟོབ་མི་འདྲ་
བར་གྱུར་བ་ལས་འཇུག་གཞི་གཅིག་རང་དུ་སྤྲང་སྟེ། རོག་པོ་ཁལ་ཁ་ལེ་ཉ་ལེ་ཉ་དང་ཁ་བཏགས་དང་ཉ་བཏགས་ཞེས་འབོད་པས་
གསལ་ལོ།

Michael Aris ཡིས་ “མོན་བྱང་རྒྱུད་པའི་རྣམ་ཉི་རྒྱ་བོད་ས་མཚམས་གྱི་རྒྱལ་ལོ་དང་གི་རྣམ་དང་ཉེ་ཞིང་། ཉས་རྒྱུན་རྒྱ་
ནག་གིས་རྒྱལ་ལོ་དང་བར་man (མན) ཞེས་འབོད་ལ།”²⁸ བོད་པ་རྣམས་ཀྱིས་དེ་མོན་དང་གཅིག་པ་གོ་གི་ཡོད། རྒྱལ་ལོ་དང་མོན་
བར་གྱི་འབྲེལ་བ་དཔེ། ཉིན་ཞིག་མོན་ཞེས་པའི་ཐ་སྣང་བྱེད་པ་དེ་དང་། དེ་འཇུག་སའི་རྟ་ལྷང་ལུང་པར་ཡང་འབྲེལ་བ་འདྲ་གསལ་པོ་
ཞིག་ལོགས་པའི་རེ་བ་ཡོད།” ཞེས་དང་། ཡང་ Françoise Pommaret ཡིས་མོན་པ་འམ་མོན་ཞེས་པའི་མིང་འདི་
བོད་ཀྱི་རིག་གཞུང་དུ་སྦྱོང་རྒྱ་ཉ་ཅང་ཆེ་ཞིང་། དེ་ནི་གཙོ་བོ་གོ་མས་སྟོལ་རུང་ཟད་འདྲ་པོ་ཡོད་པའི་རྩལ་ཚོགས་མི་འདྲ་བ་ཁ་ཤས་ལ་
འཇུག་ཅིང་། (རྒྱ་གར་གྱི་ཚོ་མ་པ་པོ་ལ་ལས་མོན་ཞེས་པའི་དག་ཆ་ལ་ ‘membra’ (མེམ་པ་)དང་། རྒྱ་ནག་གིས་མེན་པ་
(menba) འམ་མོའེན་པ་ (moinba) ཞེས་འབྲི།) མོན་ཞེས་པའི་བརྗོད་འདི་པལ་ཆེར་རྒྱ་སྐད་དུ་སྦྱོང་བཞིན་པའི་

26 མཁས་དབང་བསོད་ནམས་ཚེ་བརྟན་ཡོ་སྤེལ་དགོ་ཤིང་གྲན་དང་བསོད་ནམས་སྐབས་ལྷན་དགོ་ཤིང་། 1976: 28
27 ལྷག་ཚང་དཔལ་འབྲོར་བཟང་པོ། 1985: 11. རྟུང་དཀར་རྩི་པོ་ཆེས་ “དེ་བ་ཐེར་འདི་བརྗོད་པའི་ལེ་ནི་བོད་ཀྱི་རབ་བྱུང་བདུན་པའི་ཤིང་སྟག་སྟེ་ལོ་
༡༧༩༧ལོ་ཡིན་པར་ར་འབྲོད་ཅིང་།” ཞེས་གསུངས།
28 Michael Aris 1980: 10 ཚོ་མ་འཇུང་ལས་རང་ཉིད་ཀྱིས་དོན་འཇུར་ཅོམ་ཡིན།

‘man’ (མན) དང་འབྲེལ་བ་ཆེ་ཞིང་། རྒྱ་སྐད་ལས་མན་གྱི་དོན་ནི་ལྷོ་ཕྱོགས་སུ་གནས་པའི་གླ་སློའི་ཞེས་པར་གོ་བ་ཡིན། Aris ཡིས་བརྗོད་པ་ལྟར་ན་ “ཆུ་མི་ཚོས་བརྗོད་དེ་ཆང་’ (ch’iang) དང་འབྲེལ་བའི་གླ་སློའི་རུས་ཚོགས་ཁ་ཤས་ལ་སྦྲུང་ཞིང་། དེའི་ནང་རྒྱལ་ཤོད་བ་རྣམས་ཀྱང་རྒྱུད་ཡོད། སྤྱིར་མོན་ཞེས་པའི་བརྗོད་ཆང་དེ་དུས་རབས་བརྒྱད་པ་དང་དགུ་པའི་བོད་ཀྱི་དེབ་ཐེར་རྣམས་སུ་མོན་ (mon) དང་མོང་ (mong) ཞེས་བྱུང་ལ། དེའི་རྗེས་ནས་བརྗོད་ཆང་འདིའི་གོ་དོན་གཙོ་བོ་ནི། བོད་དང་འབྲེལ་བའི་རྟེ་ལ་མ་ཡིའི་རི་རྒྱུད་དུ་ཆགས་པའི་ཚོ་པ་ཆེ་རྒྱུད་ཚང་མར་གོ་ཞིང་། བརྗོད་ཆང་དེར་དམིགས་བསལ་གྱིས་ཡུལ་གྱི་བྲག་པ་ཞིག་ལ་གོ་དཀའ་ནའང་། སྤོན་དུས་སྐབས་ལྷིག་ལ། རུབ་བྱུང་གི་རི་རྒྱུད་ཁག་དུ་གནས་མ་ཁན་ཙམ་དང་། བོད་དང་རྒྱ་གར་མ་ཡིན་པའི་གླ་སློའི་ཚམ་ལས་ལྷག་པའི་གོ་བ་ཞིག་ཡོད་སྲིད་པར་སྐྱེས།”²⁹ ཞེས་པ་ལྟར། གོང་གི་དབྱིན་ཡིག་གི་དབྱེད་གཞི་གཉིས་ལས་མོན་གྱི་རུས་རྒྱུད་འདི་ནི་རྒྱད་ཡིག་དང་། གོ་མས་སྲོལ། ཆ་ལུགས་སོགས་མང་པོའི་སློན་རྒྱུ་རྒྱུ་བོད་མཚམས་སུ་གནས་པའི་རྒྱལ་ཤོད་བ་རྣམས་དང་ཡང་འབྲེལ་བར་བསྐྱར་ཞིང་། རྒྱ་ཡིག་མན་ (蠻) ཞེས་པའི་འབྲུ་དོན་ཡང་ལྷོ་མཚམས་སུ་གནས་པའི་མི་གླ་སློའམ། རྒྱ་མཚན་མི་རྟེ་མ་ཁན། སྤོད་པ་རྩེད་པོའི་རིགས་ལ་བརྗོད་ཀྱི་ཡོད་འདུག དེ་འདྲ་སོང་ཙང་། རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ་ལས་གསུང་པའི་མོན་གྱི་དབྱེད་གསུམ་ལས། རྒྱ་བོད་མཚམས་གྱི་མི་ཉག་ཅེས་པའི་ཁོངས་སུ། རྒྱ་བོད་མཚམས་གྱི་རྒྱལ་ཤོད་ཡང་འདུས་ནས། མི་ཉག་དང་རྒྱལ་ཤོད་སོགས་སུ་གནས་པའི་མི་རིགས་རྣམས་ཀྱང་བོད་ཀྱི་རུས་ཆེན་བཞིའི་ལ་བྲལ་མོན་རྒྱ་ནག་པོའི་རིགས་སུ་གཏོགས་པ་ཡིན་ཤས་ཆེ། མ་གཞི་བོད་གྱི་རྒྱ་ཡིག་མན (man 蠻) ཞེས་པའི་ཆོག་དོན་དང་འདྲ་བར། བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་རྣམས་སུ་ “སློབ་དང་མོན་ལྟར་རྒྱ་བའི་བོད་ཡུལ་གང་” ཞེས་དང་། “ཡབ་སྲེས་རྣམས་པའི་ཡིག་ཚང་མ་ཤེས་ན། མོན་སྐབས་ལུམ་བོར་དོན་མེད་ཡན་པ་འདྲ།” ཞེས་དང་། བཀའ་ཆེས་ཀ་ཁོལ་མ་ལས་ “ད་རུང་གར་མ་གཏོགས་གྱི་རུས་ངན་ཁེངས་པོ་བདུན་བྱུབ་བྱུང་སྟེ་འདི་རྣམས་ཡིན་ནོ། གར་ལོག་ཀྱང་ས་རྒྱུད་ཅན་དང་གཅིག་ ཀའ་མི་ཤ་ཅན་དང་གཉིས། སོག་པོ་སྤྲི་སྤྲི་ག་ཅན་དང་གསུམ། རྒྱལ་མོ་གྱི་ཁྱོ་ཅན་དང་བཞི། སློབ་མི་ག་དམར་ཅན་དང་ལྔ། རྣོ་རྒྱུད་སྤོན་ཅན་དང་དྲུག་ མོན་བུ་སྤྲི་འདུམ་ཅན་དང་བདུན་ནོ།”³⁰ ཞེས་པ་མོན་པའི་རུས་འདི་རུས་ངན་གྱི་ཁོངས་སུ་བགྲངས་པ་སོགས། མོན་ལ་རྒྱུད་ལྟ་དང་དམའ་འབེབས་བྱས་ཡོད། དེའི་རྒྱ་མཚན་ཡང་། མོན་ནི་བོན་ལུགས་སུ་བྱས་པའི་གནའ་བོའི་བོད་ཀྱི་རུས་ཆེན་བཞིའི་ལ་བྲལ་ཡིན་པས། བན་བོན་གྱི་འགལ་རྒྱུའི་དབང་གིས་བོན་པོའི་སྲོལ་པལ་ཆེར་ཉམས་པར་གྱུར་པའི་གསུམ་སུ་རྒྱུད་དེ་གྲགས་མི་ཆེ་བར་གྱུར་བ་དང་། གཞན་ཡང་མོན་པ་རྣམས་རང་བཞིན་གྱི་སྤོད་པ་རྩེད་ཞིང་སྤོད་ལམ་ཆོས་དང་མི་འབྲེལ་ཞིང་། འཚོ་ཐབས་གཙོ་བོ་རྗོད་ལས་ཡིན་པས་ཤིང་གྲགས་གི་ཟས་སྦྲིར་བྱེད་པ་ཏ་ཅང་མང་བར་བརྟེན། བོད་ཀྱི་རབ་བྱུང་བའི་སྤེལ་བྱིས་པའི་ཆོས་འབྲུང་རྣམས་སུ་དམའ་འབེབས་བྱས་པའི་རྒྱ་མཚན་ཡང་དེ་མིན་འགྲོ་སྤྲིམ། ལྷག་པར་དུ་བཀའ་ཐང་ལས་ “བདུད་དང་

29 Pommaret 1999: 53. ཚོ་མ་འབྲུང་ལས་རང་ཉིད་ཀྱིས་དོན་འགྲུར་ཙམ་ཡིན།

30 བཀའ་ཆེས་ཀ་ཁོལ་མ། 1989: 58–59

ཚང་པོད་དུ་ཞག་དག་བཞུགས།”³⁶ ཞེས་བྲུང་བ་ལྟར། ཡོངས་གྲགས་སུ་སློབ་དཔོན་པར་འབྱུང་གནས་པོད་དུ་མེད་མ་ནས་པོད་གྱི་
 བདུད་སྲིན་མ་རུང་བ་རྣམས་དམ་ལ་བཏགས་ཤིང་བོད་ཁམས་བདེ་ལ་བཞོད་ཚུལ་དང་། དེ་ནས་ལྷོ་རྒྱབ་སྲིན་པའི་ཡུལ་དུ་སྲིན་པོ་རྣམས་
 བཏུལ་བར་མེད་མ་པ་རེད་ཅེས་བཤད་སྲོལ་ཡོད་པ་ལྟར། སློབ་དཔོན་གྱིས་གཏིར་སྤྲུལ་དང་གཏིར་གདོན་ཡུལ། ལྷག་པར་ལྷོ་རྒྱབ་
 སྲིན་ཡུལ་དུ་སློབ་མཚན་པའི་གྲག་ཡུག་དང་ས་ཆ་སོ་སོའི་མིང་ནི་མོན་ཡུལ་གྱི་ལུང་པ་མང་པོའི་མིང་དང་ཆ་འཕྲོད་པར་བལྟས་ན། ལྷོ་
 རྒྱབ་སྲིན་ཡུལ་ཟེར་བ་དེ་ཡང་མཐར་གཏུགས་ན་ཕལ་ཆེར་མོན་ཡུལ་རང་ཡིན་པ་འདྲ་སྟེ། དུས་སྐབས་དེར་མོན་པ་རྣམས་གྱིས་བོན་ཚོས་
 ཁོར་དོན་ཏུ་གཏིར་ཞིང་། བན་ཚོས་ལ་ཚོལ་ཞིང་དམར་ཟན་སློབ་ཅིང་དམར་མཚོད་ཡུལ་བ་སོགས་མ་རུང་བའི་ལས་བྱེད་པ་བགྲང་དུ་
 མེད་པས། སློབ་དཔོན་ཆེད་དུ་དེ་ཕྱོགས་སུ་ཚོས་སླེལ་དུ་སོང་བ་མིན་ནམ་སྐྱམ་དུ་སེམས་ལ། ལྷུ་མཚན་དེའི་དབང་གིས་སྤར་བོད་གྱི་
 ཚོས་འབྱུང་མཚན་པ་པོ་དག་སློབ་ཁོང་རྣམ་ཚོས། མོན་པའི་རིགས་ལ་དམར་འཕེབས་དང་། ལུང་ལྷ། དན་སྐྱེད་བྱས་པ་ཡིན་ལས་ཆེ་
 སྐྱམ་དུ་སེམས་པ་ཞེས་དུ་ཐལ། དེ་ལྟར་ཡིན་པའི་ལྷུ་མཚན་ཡང་ཆེན་པོ་ཡོད་དེ། བོད་སིལ་བུའི་སྐབས་བོན་ཚོས་དར་སའི་གནས་གཙོ་བོ་
 ནི་³⁷སློབ་མངའ་རིས་དང་། འཇང་ས་ཐམ། ལྷོ་མོན་ཡུལ་སོགས་ཡིན་པའི་ཕྱིར། སྤིང་སྤྱང་དུ་གིས་ཀྱིས་མོན་ཡུལ་བཏུལ་དགོས་
 པའི་ལྷུ་མཚན་ཡང་མོན་ཤིང་ཁྱི་རྒྱལ་པོ་བདུད་རྒྱལ་ཡིན་པ་དང་། ཚོས་ལ་དད་པ་མེད་ཅིང་བསྐྱར་པའི་སྤྱི་དབྱེད་ཡིན་པ་དང་། ཚོས་གྱི་བྱ་
 བར་གཤམ་ཆེན་པོ་བྱེད་པས་ཡིན་པར་གསུངས་ཏེ། མོན་སྤིང་ག་ཡུལ་འབྲིང་ལས་ “མོན་གྱི་ཤིང་ཁྱི་རྒྱལ་པོ་དེ། འག་པོ་བདུད་གྱི་རྗེ་
 བོ་ཡིན། ཁ་ངས་རྒྱས་སློང་གི་སྤྱི་དབྱེད་ཡིན། ཁྱེད་མོན་སྤིང་གི་སྤྱི་དབྱེད་ཡིན། ཁོས་འདུལ་རང་ས་བཞག་པས་ན། ཁ་ངས་རྒྱས་ཚོས་
 དང་དགོ་འདུན་ལ། འདད་པས་བཀུར་ཡུག་བྱེད་ལེ་མིན།”³⁸ ཞེས་པ་ལྟར། སྤར་མོན་ཡུལ་ནི་བོན་ཚོས་དར་ཞིང་ནང་ཚོས་ལ་ཚོལ་
 མ་ཁན་གྱི་ལུང་པ་ཞིག་ཏུ་གྱུར་སྲིང་བ་མིན་འགྲོ་སྐྱེས་པས་དབྱེད་པར་འཚལ།

མདོར་ན། རང་རེ་བོད་གྱི་གནའ་བོ་བོན་པའི་ལུགས་སུ་ཐོག་མའི་རུས་ཆེན་བཞེས། མིའུ་རིགས་བཞེད་ལ་གྲུལ་མོན་གྱི་རུས་
 ལྷུང་ལས་མཆེད་པའི་རུས་ཕན་ལྷོད་དང་། ལྷགས། ལུང་སོགས་དེང་སང་བོད་ལྗུལ་དུགས་པོ་དང་ཀོང་པོ། ཇུ་ཡུལ་སློབ་སྤྱད། མཚོ་སྐ།
 ལྷོ་གྲག་རྫོང་། ལྷུ་པོ་དང་། མི་ཉག་སུང་སློབ་སྤྱད་སོགས་དང་། བོད་གྱི་ལྷོ་མཐར་གནས་པའི་བོད་རིགས་ཙམ་མ་ཡིན་པར། ལྷོ་ཕྱོགས་
 གྱི་ཁྱིམ་མཚོས་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་བར་དང་། འབྲུག་ འབྲས་ལྷོངས། ཐ་ལན། འབར་མ་སོགས་སུ་འདྲེང་དེང་སང་དུ་དུང་མོན་པའི་རིགས་
 མཚེས་ལ། རས་རྒྱན་ཡོངས་གྲགས་གྱི་མོན་དང་མོན་ཡུལ་ཞེས་པ་ནི་རྒྱ་གར་ཨ་རུ་ན་ཅལ་མངའ་སྡེའི་ཁོངས་སུ་གཏོགས་པའི་རྟ་ཕྱང་

36 བད་མ་བཀའ་མང་། 2006: 495-496.
 37 ཆག་འགག་རྟ་མགྲིན། 1993: 75 པར་འཁོད་དོན་ “དེས་ན་དུས་རབས་བཅུ་གཅིག་པར་བོད་དུ་ནང་པ་མངས་རྒྱས་པའི་ཚོས་ལུགས་དང་གཞི་མཐུན་
 མེད་པའི་ཚོས་ལུགས་ནི་སློབ་མངའ་རིས་དང་། ལྷོ་མོན། འཇང་ས་ཐམ་སོགས་མཐའ་ལྷུལ་དུ་སྤྱིལ་བའི་བོན་ཚོས་མེད་པས།” ཞེས་གསལ་བར་འཁོད་དོ།
 38 ཆག་འགག་རྟ་མགྲིན། 1993: 74.

དང་། འབྲུམ་རྗེ་ལ། སེང་གོ་རྫོང་། རྗེ་རང་སོགས་ཡིན་ཞིང་། འབྲུག་རྒྱལ་ཁབ་མ་རྒྱལ་པོ་ལོ་ལྟོ་ལ་འབྲུག་ལའང་མོན་ལུལ་སྟེ། མོན་མོན་ཞེས་བོས་སྟེང་བ་རེད།།

3. མོན་པའི་དགུ་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བའི་མོན་པ་རིགས་ཀྱི་འབྱུང་ཁུངས་ལག་དཔེ།

དེང་སང་ཡོངས་བསྟན་གྱི་མོན་པ་ནི་ཤོད་དུ་མདོར་ཅོམ་ཞུས་ཟེན་པ་ལྟར། རྒྱ་གར་བྱང་ཤར་ཨ་རུ་ར་ཅལ་མངའ་སྡེའི་ཁོངས་སུ་ ཡོད་པའི་རྟ་ལང་དང་། འབྲུམ་རྗེ་ལ། ལྷག་ལུང་རྫོང་། རྒྱང་མཁའ་རྫོང་། རྗེ་རང་རྫོང་། སེང་གོ་རྫོང་སོགས་སུ་གཞུགས་པར་ གནས་པའི་ མོན་པ་རྣམས་ཡིན་ལ། སའི་རྒྱ་ཁྲོན་ལ་སྟེ་ལེ་གྲུ་བཞེས་པ་༡༩༠༠ཡོད་པ་དང་། དེ་དག་ནི་གནའ་བོ་མོན་པའི་རྩ་རྒྱུད་ ཀྱི་ཤུལ་ལུས་ རྒྱུད་འཛིན་པ་གཙོ་བོ་ཡིན་དགོས་ལ། ལོ་རྒྱུས་སུ་བྱུང་བའི་“མོན་རང་རྒྱུད་པ”་ཟེར་བའང་འདི་དག་ཡིན་པར་སྟེ། དེ་སྟོན་བོད་ཀྱི་ ཡིག་རྒྱུ་རྣམས་སུ་མོན་ལུལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་དགུ་ལ་རྟ་པའི་ཉིན་ཞེས་བཅོམ་པུ་ཅོམ་དང་། ཞིང་ལ་ཉིན་ཞེས་བཅོམ་པུ་ཅོམ་ཡོད་ཚུལ་དང་། ཐུབ་ བསྟན་ཚེས་འཕེལ་གྱིས་“མོན་ལུལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་སྟེ་ལེ་གྲུ་བཞེས་པ་དགུ་ལྟོ་ཅོམ་ཡོད”³⁹ ཟེར་བའི་དང་། ཡེ་ཤེས་ འཕྲིན་ལས་གྱིས་ “མེ་ཁ་སུང་ས་ཐིག་ཟེར་བའི་སྟོང་ས་སུ་གནས་པའི་ས་ཁུལ་གཙོ་བོ་ནི་མོན་ལུལ་དང་། ལྷོ་ལུལ། རྩ་ལུལ་སྟེང་ མ་སོགས་ཡིན་ ཞིང་། དེ་དག་ལ་ཁྲོན་བསྟོན་སྟེ་ལེ་གྲུ་བཞེས་པའི་ཁྲོན་ཡོད།”ཟེར་བའི་གཞི་མ་རྒྱུང་ས་ཤིང་། མཁས་ དབང་ཆབ་སྟེལ་གྱིས་ གྲང་ཁུལ་དེ་ཚོར་སྟེ་མོན་ལུལ་ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་ཚུལ་གསུངས་འདུག རྒྱ་མཚན་དེར་བརྟེན། རྩར་གྱི་ མོན་ལུལ་དང་ད་ལྟའི་ མོན་ལུལ་མི་འདྲ་ཞིང་། ཚེས་གདོད་མའི་དུས་ཀྱི་མོན་ལུལ་ནི་དེ་བས་གཞན་ཞིག་ཡིན་པར་སེམས་མོ།

དེ་ལྟར་ས་ཁུལ་དེ་དག་ཏུ་གནས་པའི་མོན་པ་རིགས་ཀྱི་དམངས་ཁོང་ཤོད་རྒྱུན་ཞིག་ཏུ་ “གནའ་དུས་ས་གཞི་རྒྱུ་པའི་སྟེང་དུ་ མིའི་རིགས་མེད་ཅིང་། ས་ཁབ་དབྱིངས་སུ་ཉི་རྩུ་རྒྱ་གསུམ་མེད་པས། གནས་ནས་སྤར་དུ་བསྟེན་ནས་གཞི་ནི་སྟེ་གཞི་པའི་རྒྱ་མཚོ་ ཞིག་ དང་འདྲ། རྣམ་མཁའའི་རྩ་ལུས་མིའི་འཛིག་རྟེན་ཞིག་བསྟེན་པའི་ཚེད་དུ་སྟེ་ལུང་རྒྱལ་སེམས་དཔའ་དང་བྲག་སྟོན་མོ་གཉིས་སྟེ་ གཞུགས་ ཏུ་འཛིག་རྟེན་ལ་མངགས་ཤིང་། དེ་གཉིས་གཉིན་བསྟེན་ནས་སྟེ་ལུང་ལའང་དུ་འཕེལ་རུང་། སྟེ་ལུང་རྣམས་བྲག་རོལ་དང་ སྟོང་མགོར་ འཛིགས་ནས་ཟུང་འཛོལ་བ་ལས་ལོ་རྟོག་འདེབས་མ་ཤེས་པས། ས་སྟེ་དེ་གནས་དུ་སོང་ནས་སྟེ་ལའང་ཚོའི་ལུ་རབས་ཚ་ རྒྱུད་ཚང་མ་ སྟེ་ལུང་ཡིན་པས་མིའི་འཛིག་རྟེན་བསྟེན་ཐབས་མེད་ཅེས་ཞུས་པ་ལ། ལྷས་ཁོ་ཚོར་ནས་དང་འབྲས་སོགས་འབྱུང་རིགས་ཀྱི་ ས་བོན་གནང་ བར་མ་ཟད། ཁོ་ཚོར་ས་བོན་འདེབས་སྟེལ་ཁྲིད་ནས་ལོ་རྟོག་སྟེ་བྱུང་། དེ་ནས་བཟུངས་གཞིའི་སྟེང་དུ་འབྱུང་རིགས་ ལྷ་ཚོགས་ཡོད་ པར་གྲུར། དེའི་ཚེ་སྟེལ་ཞིག་གིས་དེའི་སྟེང་སྟེ་སྟེ་རྣམ་སྟོག་རྣམས་མང་པོ་བསད་ཡོང་བ་དང་། སྟེ་ལུང་ཞིག་གིས་མི་ རྟེན་ལག་དཔེ་པས་

39 ཐུབ་བསྟན་ཚེས་འཕེལ། 1988: 42.

སྤྱི་ཚུགས་སུ་དེའི་སྣམ་གྲགས་ཅུང་ཟད་ཇི་ཆེར་སོང་། དེ་ནས་བརྗེད་མི་སྐོང་སྤྱི་ཚུགས་པའི་སྤྱི་ཚུགས་བསྟན་གྱིན་བསྟན་ གྱིན་ཇི་མང་དུ་སོང་།
 བ་དང་རིག་པའང་ཇི་ཚོར་གྱུར་ཅུང་། ཟས་རིགས་བཅོམ་ཤེས་པས། སྤྱི་ཚུགས་ཡང་གནམ་དུ་སོང་ནས་ལྷ་ལ་ང་། ཚོས་ད་ལྟ་རི་དྲགས་
 བཅོམ་ཤེས་ཤིང་ལོ་རྒྱུ་འདྲེས་ཤེས་ལ་མི་སྐོང་གྲང་སྤྱི་ཚུགས་པར་གྱུར་གྲང་མེ་མེད་པས་ཟས་རིགས་བཅོམ་མི་ཐུབ་ཅེས་ལྟས་པ་ལ་ལྷས་
 ཡང་ཁོ་ཚོར་མེ་གནང་བས། ཟན་ཡང་བཅོམ་ཤེས་ནས་སྤྱི་ཚུགས་མིར་གྱུར་སོང་།⁴⁰ ཞེས་དང་། ཡང་བཤད་ སྲོལ་གཞན་ཞིག་ལ་
 “མོན་པ་རིགས་ནི་ལྷ་འི་རྩུ་རྩུས་དང་གསེར་གྱི་དཔྱད་ཐག་ལ་འཇུས་ནས་མིའི་ཡུལ་དུ་བབས་པ་ཡིན་”⁴¹ ཟེར་བ་ སོགས་མོན་པའི་
 དམངས་ཁྲོད་དག་རྒྱན་གྱི་བཤད་སྲོལ་འདི་གཉིས་ཀར། བོད་གྱི་དག་རྒྱན་དུ་ཡོངས་སུ་གྲགས་པའི་འཕགས་པ་སྣམ་ རས་གཟིགས་
 གྱིས་བྱིན་རྒྱ་བས་བཞུགས་པའི་པ་སྤྱི་ཚུགས་རྒྱ་བ་མེས་པའི་དཔེ་དང་། རྗེ་བཙུན་སྲོལ་པའི་བྱིན་གྱིས་རྒྱ་བས་པའི་མ་གྲགས་ སྣམ་མོ་གཉིས་
 གྱི་རྒྱུད་ལས་སྤྱི་ཚུགས་འཕེལ་རྒྱལ་གྱི་གཏམ་རྒྱུད་དེ་དང་། བོན་པོ་རྣམས་གྱིས་བོད་ནི་རྣམ་མཁའ་ལས་མཆེད་པ་ཡིན་ ཟེར་བའི་བཤད་
 སྲོལ་གཉིས་དང་གཅིག་པ་ཡིན་པའི་ཡིན་ལུགས་སྤྱི་ཚུགས་བྱེད་དང་བཅས་པ་ཆབ་འགག་རྟེན་གྱི་དང་འཆི་མེད་དོན་ལྟ་ཡང་གཉིས་གྱིས་
 གསལ་པོར་གསུངས་འདུག་པས་འདིར་རྒྱས་པར་སྲོལ་པ་ལ་དགོས་པ་མ་མཆིས། གཞན་ཡང་མོན་ཚོས་འབྱུང་ལས་ “ཁྱུང་པར་ལྟོ་
 མོན་ལ་བཞིའི་ལུང་ཕྱོགས་འདི་ཉིད་གྱི་མི་རྣམས་བོད་ཡུལ་ནས་ལྷོ་མོན་ལ་ཡོང་ནས་ཡུན་རིང་པོ་སོང་བས་གོང་དུ་བརྗོད་པའི་རིགས་
 རུས་གྱི་རྒྱུད་པའོ་ནི་ཉིད་ཡིན་འདུག་གྲང་། ལྷོ་མོན་གྱི་ལུང་ཕྱོགས་འདིར་རྒྱ་བོད་གྱི་ལུགས་ལྟར་རིགས་རུས་ལ་མཐོ་ དམན་གྱི་དབྱེ་བ་
 མེད་ཅིང་། མཐོང་བཀྲའ་ཆེ་བར་མི་འཛིན་པས་ཡིག་ཆ་ལ་མ་བཞོན་པ་དང་། ཁྱུངས་མ་ཚོད་པ་ཡིན་འདུག་”⁴² ཞེས་གསལ་བ་ལྟར་ལྟོ་
 ཕྱོགས་མོན་གྱི་རུས་ཚོ་དེའི་འབྱུང་སའི་ཁྱུངས་ཐོག་མ་ནི་བོད་ནས་ཡིན་ཚུལ་གསུངས་འདུག།

སྤྱི་ཚུགས་མིར་འཕེལ་བའི་དག་རྒྱན་དེ་ནི། སྲོང་བཅོམ་རྣམས་པོས་མཚན་པར་གྲགས་པའི་བཀའ་ཆེས་མཁའ་གཞིལ་མ་ལས་ཐོག་
 མར་བྱུང་བས། ཡོངས་གྲགས་སུ་དག་རྒྱན་དེ་དུས་རབས་བདུན་པ་ལས་སྤྱི་བར་དོས་འཛིན་བྱེད་གྱི་མེད། འོན་ཀྱང་། ཉེ་བའི་རྒྱུ་རྒྱུ་
 རིག་གི་ལག་རྒྱལ་བོད་མཐོར་ཕྱིན་པ་དང་སྤྱི་ཚུགས་བསྟན་ཏེ་ས་ཁམས་དང་གནའ་རྒྱུ་རྒྱུ་ཞིག་ཞིབ་པ་ཚོས། བོད་ཡུལ་སྲོད་སྲུང་བར་
 གསུམ་ནས་དེ་ལོ་སྲོད་ཕྱག་མང་པོའི་བོད་གི་རྗེ་ཆས་དང་རུས་ཆས་མང་པོ་རྙེད་མོན་བྱུང་བ་ལས། “འཛིན་བཅོས་སྤྱི་ཚུགས་བརྒྱུད་”⁴³

40 ཆབ་འགག་རྟེན་མགྲིན། 1990: 18–19. གཏམ་རྒྱུད་འདིའི་མ་དཔེ་ཡོད་ཁྱུངས་ནི་བོད་སྲོང་ས་མི་མང་དཔེ་སྣམ་ཁང་གིས་༡༩༧༧ལོའི་རྒྱ་ཡོངས་པར་དཔར་
 དུ་བསྐྱར་པའི་ «མོན་པ་རིགས་གྱི་ལོ་རྒྱུས་མཐོང་བསྟུན།» (རྒྱ་ཡིག་པར་མ) ཞེས་པའི་ལོ་རྒྱུས་འདུག་ལ། འཆི་མེད་དོན་མོན་ 1987 དཔྱད་ཚོས་དེར་
 ཡང་ལུང་འདྲིན་གནང་འདུག།

41 ཆབ་འགག་རྟེན་མགྲིན། 1990: 19.

42 ལྷ་བཙུན་དག་དབང་ལུན་ཚོགས། 1988: 127.

43 འཆི་མེད་དོན་མོན། 2006: 38 ཐོག་གསལ་བོད་ནི། “གྲོང་ཁྱེར་ལྷ་སའི་བྱུང་དོས་གྱི་སྤྱི་ལོ་ལྷ་ཅམ་གྱིས་ར་གནས་པའི་མཚོད་ཀོང་རྣམ་ཚོ་རྣམས་གསུང་མའི་
 རུས་གྱི་གནའ་རྒྱུས་འབོར་ཆེན་མོན་ཡོད་པ་དེ་དག་ལ་དོ་ལོ་བཞི་སྲོད་ལྷ་གི་ལོ་རྒྱུས་ཡོད་ཅིང་། ཡང་སྣོན་སུ་འཛིན་བཅོས་སྤྱི་ཚུགས་བརྒྱུད་ཞིག་ཐོན་པ་དང་།

4. མོན་དང་མ་སངས།

མ་སངས་(སང) རི་ཡོངས་གྲགས་པོད་མི་ཚོས་ཐེལ་རང་ལ་ངོས་འཛིན་གནང་ཞིང་། ཐེལ་རང་ནི་རྐང་པ་ལ་གཅིག་ལས་མེད་པའི་མི་མ་ཡིན་ཞིག་དང་། དེ་བསྐྱབ་ན་ཤོ་རྒྱན་འཛོག་སྐབས་ཤོ་ཡག་པོ་འཁོར་བའི་གྲོགས་ཐོབ་ཚུལ་གྱི་དམངས་སྐྱེད་ཡང་མང་པོ་འབྲུག་རྒྱུ་ཡོད་པ་རྣམས་ལ། རལས་དབང་ནམ་མཁའ་འོ་ལོ་རྩེ་རུས་མ་སང་གི་སྐྱེད་ཅེས་གསུངས་འདུག། འོན་ཀྱང་བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དེ་བུ་ཐེར་རྒྱུ་པ་ཕལ་ཆེ་བའི་ནང་གཉེན་ཁྲི་སྟེ་འོ་ལོ་རྩེ་རུས་གྱི་ཡར་སྐྱོན་དུ་བྱུང་བའི། སྐྱོད་སིལ་སྐབས་ཀྱི་ཡོངས་གྲགས་སུ་མངའ་མཛད་བཅུ་ཅུ་འབོད་པ་དེའི་གྲས་སུ་གཏོགས་པའི། བདུན་པ་མ་སངས་སྐྱེད་དགུ་འཇུག་ལུགས། བོད་ཁམས་གཡུང་དྭགས་(བོད་ཁ་ཉུང་གས་བོད་ཁམས་གཡུང་དྭགས་བོད་ཀ་གཡུང་དྭགས་)དབང་སྐྱེད་བྱས་ཚུལ་གསལ་བ་དེ་ནི། མི་མ་ཡིན་ལྟ་བུ་ཞིག་གིས་བོད་ཁམས་དབང་སྐྱེད་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་གནང་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད་པ་ཡིན། རལས་པ་བོད་མ་ཚོས་ཇི་ལྟར་གསུངས་པ་བཞིན་དེ་ནི་ངོས་པར་དུ་རྒྱུལ་ཐུན་ནམ་ཡང་ན་རྒྱུལ་པའི་རབས་ཤིག་ཡིན་དགོས་ཏེ། “བདུན་པ་མ་སངས་ཅུ་དགུས་དབང་བྱས་ཏེ། །ཡུལ་གྱི་མིང་ནི་བོད་ཁམས་གཡུང་དྭགས་ཟེང་། །ཡག་ཆར་དོང་རལ་ཕུབ་རྒྱུང་དེ་ནས་བྱུང་།” ཞེས་པ་ལྟར་མ་སངས་ཅུ་དགུས་བོད་ཁམས་དབང་བྱུང་པའི་དུས་སུ་” རང་ཉིད་

ཐོག་གསལ་དོན་ “མོན་པ་བའི་ཐོག་མའི་མཚེད་ཁུངས་སྐོར་ལ་གཤམ་དུ་འཆར་འགྲུའི་དམངས་སྐྱེད་དེས་ཀྱང་ང་ཚོར་བོ་རྟོགས་ཐུན་བུ་རྟེན་ཐུབ་པ་སྟེ། དེ་ཡང་མོན་ཡུལ་དུ་རྒྱ་བོ་ཆེན་པོ་གསུམ་ཡོད་པ་སྟེ། ཉང་ཆམ་རྒྱ་དང་རྟ་དབང་རྒྱ། མོ་ལུང་རྒྱ་བཅས་ཡིན་ཞིང་དེ་གསུམ་པོ་ནི་གཅིན་གཅུང་ཡིན་ཚུལ་གྱི་གཏམ་རྒྱུད་འཆད་སྟེལ་ཡོད། རམ་ཞིག་གཅིན་གཅུང་གསུམ་པོ་བོད་ནས་ཁ་གྲུས་སྐབས་མོད་གསུམ་ཞེས་པའི་ས་དེར་འཛོམས་རྒྱུ་ལེགས་པ་མ་ཟེང་། སུ་ཞིག་ཐོན་ལ་སྐྱེའམ་ན་དེ་གཅིན་པོར་བསྐོ་རྒྱུ་ལེགས་པ་ཅན། ཉང་ཆམ་རྒྱ་ནི་གནས་པ་གངས་འི་དཀར་པོ་བརྒྱུད་དེ་དལ་པོའི་ངང་སྐྱོད་བཞིན་མོན་གྱི་ཕྱིན་མོ་གྲོང་དུ་སྐྱབས་སྐབས། ཕྱིན་མོ་ཞིག་དང་ཕྱང་པས་ཕྱིན་མོ་དེས་ཉང་ཆམ་རྒྱ་ལ། རྒྱུད་རང་དུ་ལྟ་འདྲིར་གཞིན་སྐྱེའམ་ཅམ་ཡིན་ནམ། རྟ་དབང་རྒྱ་དང་མོ་ལུང་རྒྱ་གཉིས་ཉིན་གསུམ་གྱི་ཕྱིན་ནས་མདོ་གསུམ་ལ་ཕྱིན་ཚར་མོང་ཞེས་བཞོད་པས་ཉང་ཆམ་རྒྱ་དང་གཞོད་པར་རྒྱ་དང་བཅས་ཏེ་མདོ་གསུམ་ཕྱོགས་སུ་བསྐྱོད། ཉང་ཆམ་རྒྱ་མདོ་གསུམ་དུ་སྐྱེའམ་སྐབས་རྟ་དབང་རྒྱ་དང་མོ་ལུང་རྒྱ་གཉིས་ཀྱི་ཤིབ་མ་ཅམ་ཡང་མཚོང་རྒྱ་མེད་ཅིང་། ཉིན་གསུམ་མོང་རྒྱུ་ལོ་གཉིས་གཞིན་ནས་མདོ་གསུམ་དུ་འབྱོར། དེར་བཞིན་ཉང་ཆམ་རྒྱ་ཕྱིན་ལ་སྐྱེའམ་པས་དུས་དེ་ནས་བཟུང་གཅིན་པོར་ལྷུར་པ་དང་རྟ་དབང་རྒྱ་དང་མོ་ལུང་རྒྱ་གཉིས་གཅུང་པོར་ལྷུར་ཏོ་ཞེས་ངོ་མཚར་ཆེ་འདི་གཏམ་རྒྱུད་དུ་མ་བུ་འདྲིར་འདྲ་ཞིག་བརྒྱུད་ནས་ཉང་ཆམ་རྒྱ་དང་རྟ་དབང་རྒྱ། མོ་ལུང་རྒྱ་བཅས་རྒྱ་བརྒྱུད་གསུམ་གྱི་མི་རྣམས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ནི་གཅིན་གཅུང་གི་འབྲེལ་བ་ཞིག་གསལ་པ་མེས་གཅིག་ནས་གྲུས་པའི་རྒྱུད་པ་ཡིན་པ་དང་། ཡང་སྐོར་རྒྱ་བརྒྱུད་གསུམ་གྱི་མི་རྣམས་ཀྱི་ཐོག་མའི་མཚེད་ཁུངས་ནི་བོད་ས་མཚོ་ནས་མོ་མོར་གྲུས་ཏེ་སྐྱེ་བུ་གསུམ་སུ་སྐོར་བུས་པའི་རུས་མོན་ཅན་གྱི་རྒྱུད་པ་ཞིག་ཡིན་པར་བསྐྱར་ཡོད་ཅིང་མོན་པ་བའི་དམངས་གཞས་ལས་ཀྱང་། བོད་རིགས་མོན་པ་སྟོལ། ང་ཚོ་ཙུ་བ་གཅིག་ཟེང་། ས་རྒྱུད་སྐྱེལ་རྒྱན་བྱུང་རྒྱལ། སམ་གཅིག་གི་གཅིན་གཅུང་།” ཞེས་དང་། དེ་ཉིད་ཤོག་གྲངས་ ༩༠ ཐོག་གསལ་དོན་ “ཐོག་མའི་ཐོ་ཚོ་འཚོ་གནས་བུ་ཡུལ་གཙོ་བོ་ཉང་ཆམ་རྒྱ་དང་རྟ་དབང་རྒྱ། མོ་ལུང་རྒྱ་བཅས་རྒྱ་བརྒྱུད་གསུམ་སྟེ། དེར་སང་གི་ཕྱོག་མོ་དང་འབྲུག་ཡུལ། འབྲས་བུ་དང་། རྫོང་གཞོན་པ། མཚོ་སྐོང་ཁོངས་ཡོད་པའི་མོན་(རྒྱ་གར་གྱིས་བཅོན་བཟུང་བུས་པའི་རྟ་དབང་དང་རྟ་རང་། མོང་གཞོན་པ་མོགས་རྒྱུད།) ཡུལ་བཅས་སུ་ཡིན་པས་ཡུལ་ཁམས་དེ་དག་གི་སྤྱི་མིང་ལ་མོན་ཞེས་དང་དེ་དག་ལ་གནས་པའི་ཡུལ་མི་རྣམས་ལ་མོན་པ་ཞེས་འབོད་དེ།” ཅེས་གསུངས་པ་ལྟར་དོ།

གྱི་དོག་དོར་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་གདོང་རལ་དང་། གཟུགས་པོ་འགོ་བས་པའི་གོ་ཁྲབ་དང་སྲུབ་རྒྱུ་ཡང་གསལ་དུ་བཟོ་ཤེས་པ་བྱུང་།”⁴⁶

ལྷག་པར་དུ་སྐབས་དེར་མ་སངས་སྤྱན་དབྱེས་པོད་ལ་དབང་བྱེད་སྐབས་ཀྱི་རྒྱལ་མཚན་དེའི་རྒྱལ་མཚན། རྩུང་ས་དང་རྒྱ་མཚན། དཔང་རྟུགས་དུ་མར་བརྟེན་ནས་སློང་ཕྱོགས་མོན་ཡུལ་ཡིན་པར་བསྐྱབས་ཏེ། མེ་འོད་ལགས་མོན་ཡུལ་དུ་ཕྱི་བས་ཏེ་ཉམས་ཞིབ་ཟེ་མོ་གནང་སྟེ་བརྟེན་པས་པའི་ཚངས་དབྱུངས་རྒྱ་མཚོ་བསྐྱར་དུ་འཛོལ་བ་ཞེས་པ་ལས། “ཐོག་མར་འགོ་དུས་གནས་ཚུལ་ལ་མཇུག་པས་བྱུང་། ལྷ་མ་མཚུན་ནོད་དང་སྐྱེའི་རྒྱལ་བ་དུན་གསལ་བའི་རྒྱ། ལྷ་མ་ཞབས་རྗེས་བཅས་ལ་བདག་གཅེས་ཅུང་ཡག་པོ་བྱས་འདུག་པས་འཛོལ་སླེ་ལ། གཞན་རྣམས་ལ་འབྲེལ་བཤད་དང་རྟུགས་མཚན་དམིགས་བསལ་གང་ཡང་མེད་པས་འཛོལ་བ་དང་དོས་འཛིན་བྱེད་རྒྱུ་ཅུང་དཀའ་མོ་རེད། དུང་དུང་རི་རོམ་དེ་ན་བདེ་མཚོག་གི་ལོ་བྱང་དང་། མཁའ་འགྲོ་མའི་རྩ་འབྲུག་ཐག་མ་སངས་ཀྱི་ཞབས་ཤོ་རྩེད་ས། མ་པའི་རྩིན་ལན་མཇུག་པས་མོགས་གཞན་མང་པོ་ཞིག་ཡོད།”⁴⁷

ཅེས་གསལ་བ་ལྟར། མ་སངས་ཀྱི་ཞབས་ཤོ་རྩེད་ས་ཞེས་པའི་གནས་འདི་ནི། “རྟེན་དབང་རྫོང་ནས་སྤྱི་ལེ་བཙོ་བརྒྱད་”⁴⁸ སར་ཡོད་འདུག་ དེ་ཅུ་མ་ཟེང་ཁོ་བོས་མོན་པའི་གོ་གསལ་པོ་སློང་བཟང་ཡོན་ཏན་དང་། ལྷག་བསྟན་བརྟེན་པ་སོགས་དང་སྤྱན་དུ་སྤོང་མོལ་བཞུགས་པ་ལས། མོན་ཕྱོགས་སུ་མ་སངས་ཀྱི་མི་རྒྱུད་དུང་ཡང་སྤྲུག་ཡོད་པ་དང་། མ་སངས་ཞེས་རྫོང་སྐབས་གཟུགས་སྤོབས་ཆེ་ལ། གཤིས་རྒྱུད་དང་པ། ཉམ་རྒྱུང་ལ་དཔུང་གོ་གསལ་བྱེད་མཁའ་གྱི་རིགས་ཤིག་ལ་དོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་རེད་ཟེར། གཞན་མ་སངས་ཀྱི་དམངས་སྐྱེད་མང་པོ་ཡོད་སྟོར་གསུངས་བྱུང་།

མོན་ཡུལ་མཚོ་སྐྱེའི་མིང་གི་ལྷན་སྐྱོར་སྟེ་སྤྱི་དང་སངས་རྒྱས་རྒྱ་མཚོས་ “དེ་ལ་སྐྱེ་སེང་བུ་ལྷ་དབྱང་ན་དཔུང་ཚོགས་ཡན་ལག་བརྒྱ་གཉིས་དང་འཐབས་པའི་ཚོ་རྒྱལ་པོ་རུ་པ་ཏི་ལས་བྱུང་བའི་ལུགས་ཤིག་ཡོད་ནའང་གྲགས་ཆེ་བ་ལྷགས་རྗེ་ཆེན་པོ་དང་སློབ་མས་བྱེན་གྱིས་བརྒྱབ་སྤྱོད་དང་བྲག་སྤྱིན་ལས་ཆད་པ་བོད་ཁ་བ་ཅན་གྱི་རི་མཐོ་ཞིང་ས་གཙང་བའི་ཡུལ་གྱི་རྒྱུར་གཏོགས་པ། མ་སངས་ཀྱི་མཐོང་སྐྱེད་དུ་ཡུལ་ཐམས་ཅད་རྟུགས་པས་ཞོ་བསྟལ་བ་ལྟར་ཁེངས་པ་མཚོར་མ་དོན། དེར་བྲག་གི་སྐྱ་ཞིག་མཐོང་བས་མཚོ་སྐྱར་གྲགས་པ་འཇུག་ འ་བ་མཚོ་ལ་སོང་བའི་ལོ་རྒྱུས་ལ་བརྟེན་མཚོ་སྐྱར་གྲགས་པ་སོགས་རྒྱ་མཚན་མང་ཅུ་མཚིས་ཀྱང་དོན་བྱུང་དུ་ནེར་གཡུ་མཚོ་དང་། ལྷོ་ན་སྐྱེར་ཆེན་གཡུ་མཚོ་གཉིས་ཡོད་པའི་མཚོ་གཉིས་པའི་སྤྱི་དུས་ན་ཡོད་པས་མཚོ་སྐྱར་གྲགས་པའི་ཆ་ཁུལ།”⁴⁹ཞེས་གསལ་བ་ལྟར། མོན་ཡུལ་མཚོ་སྐྱེའི་མིང་འདི་འདྲའང་མ་སངས་ཀྱི་མཐོང་སྐྱེད་དང་འབྲེལ་བའམ་མ་སངས་ཀྱིས་བཏགས་པར་གསུངས་པ་དང་། དེ་དང་ཉ་ཅང་ཆ་འདྲ་ཞིང་གསལ་ལ་ཁ་ཅུང་ཆེ་བ་ཞིག་མཁའ་མཚོ་གསོ་སྤྱན་གྱིས་གསུངས་འདུག་སྟེ། “བསེལ་

46 མཁའ་དབང་པའི་རྟེན་འཛིན་མེད་དབང་རྒྱལ། 2008: 15.
 47 མེ་འོད། 2013: 147.
 48 མེ་འོད། 2013: 146.
 49 ལྷོ་སྤྱི་དང་སངས་རྒྱས་རྒྱ་མཚོ། 2007: 147.

ལྷན་ཁ་བའི་ལྗོངས་འདྲིར་སློབ་མ་སངས་སྤྱན་དབྱེས་བཟུང་བའི་ཡུལ་གྱུ་རྒྱུ་དུ་ན་དུ་ལྱིས་བཏེབས་པ་མཚོན་པར་སྐྱེ་ཤིང་གིས་གང་
 བའི་ཉེ་སར་བྲག་རིའི་བ་གས་བརྟེན་པའི་སྤྱ་ཞིག་མཐོང་བ་དེའི་བྱང་ན་ནེར་གཡུ་མཚོ། ལྗོན་རྒྱུར་ཆེན་གཡུ་མཚོ་གཉིས་ཀྱི་སྤྱོ་མོར་
 ལྷུར་པས་མཚོ་སྤྱ་ཞེས་བྲག་ས་པའི་ཡུལ་དེ་བཞིན་སྤྱོ་མོན་ཡུལ་དང་བོད་ཀྱི་མཚན་པས།”⁵⁰ཟེར་བ་ལྟར། སྤྱོན་དུས་སྤྱ་མ་སངས་སྤྱན་
 དབྱེས་བོད་ལ་དབང་བྱེད་སྐབས་ཡུལ་མཚོ་སྤྱར་གནས་བཅས་རྒྱལ་ཞིག་ལོ་རྒྱུས་དཔེ་རྙིང་རྣམས་སྤྱོན་གྱི་ཡོད་པ་འདྲ་སྟེ། གན་པེ་རི་
 མ་ཁས་དབང་འཛིག་མེད་དབང་རྒྱལ་གྱིས་མངའ་མཛད་དུ་ལས་མ་སངས་སྤྱན་དབྱེས་ལོ་རྒྱུ་གསུང་སྐབས་ “འདྲིའི་རྒྱལ་སྤྱོ་བ་ནི།
 ད་ལྟའི་མོན་རྟེན་དབང་གིས་ལུལ་དུ་ཡིན་པ་སེམས་ཏེ། རྒྱ་མཚན་གང་གིས་ན། ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་ཡིག་ཆར་འབོད་མིན་ཇི་ལྟར་ཡང་། ལྗོ་མོན་
 གྱི་ཕྱོགས་སྤྱ་མ་སངས་ཀྱི་སྤྱོར་བཤེད་སློལ་མང་པོ་གོ་རྒྱུ་དང་མཐོང་རྒྱུ་འདུག་པ་དཔེར་ན། ལྗོ་མོན་གྱི་རི་སྤྱལ་འགའ་རྣམས་བོང་ཆེན་པོ་
 གཅིག་ཐོག་གཅིག་བརྟེན་ཅན་དུ་མ་ཡོད་པར་ཡུལ་མི་ཚོས། དེ་དག་ལ་མ་སངས་ཀྱི་རྫོང་བརྟེན་གསུང་དང་། ཡང་རྫོང་ལྷན་དུ་ཀ་བ་ལྟར་
 བསྐྱེད་པ་དུ་མ་ཡོད་པ་དེ་དག་ལ་མ་སངས་ཀྱི་ཀ་བ་དང་། ཡང་རྫོང་ལ་ཆེན་པོ་ཁག་གཅིག་ལ་མ་སངས་ཀྱི་སོར་རྫོང་ཡིན་རྒྱལ་དེང་སང་
 གི་བར་དུ་བྲག་ས་ཆེ་བ་ཤེས་གསལ་ཡིན། དེ་བཞིན་ཟེར་མའི་བྱང་རྒྱུ་དུ་བྱང་ཟེར་བའི་བྱོང་པའི་པར་ཕྱོགས་སྤྱ་བྱ་བ་ཐེའུ་ཟེར་བའི་
 གཡམ་གཟའི་སྤྱོད་ས་ནས་འབབ་པའི་རྒྱ་ཞིག་ལ། མ་སངས་ཀྱི་གཅུན་རྒྱུང་ས་སྤྱ་འབོད་པ་དང་། ས་ལུལ་དེར་སྤྱེས་པའི་རྒྱ་རྒྱུང་གསེར་
 མཐོ་ཟེར་བའི་སྤྱན་ལྷུ་ལ་མ་སངས་ཚོད་མ་འབོད་སློལ་ཡོད་པ་ཡོངས་བྲག་ས་ཡིན་པས། རྒྱ་མཚན་དེ་དག་ལ་བལྟས་ན་ཕལ་ཆེར་མ་
 སངས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་སྤྱོ་བ་དེ། དེང་སང་མོན་རྟེན་དབང་ཕྱོགས་འདྲིར་ཡིན་ཆོག་པར་སེམས།”⁵¹ ཞེས་གསུངས་འདུག་པ་སོགས། ཕྱོགས་
 མང་པོ་ཞིག་ནས་བལྟས་ཡོངས་སྐབས་མ་སངས་དང་མོན་པའི་དབར་དུ་འབྲེལ་བ་ཞིག་ནི་ཉར་ཉར་ཡོད་པར་སྣང་ལ། གཅིག་བྱས་ན་གོང་
 དུ་གསུངས་པ་ལྟར་མ་སངས་སྤྱན་དབྱེས་བོད་ཁམས་དབང་རྒྱུར་སྐབས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་སྤྱོ་བ་ནི་ད་ལྟའི་མོན་ཡུལ་འདྲི་ཡིན་སྟེན་པས།
 འབྲུང་འབྲུར་གསལ་ཁ་ཅན་གྱི་རྒྱ་ཆ་གསལ་རྙིང་བྱང་ན་གནད་དོན་འདྲིའི་ཐོག་དམིགས་སྤྱ་བཀའ་ཉེ་ཞིབ་དབྱེད་གནང་རྒྱུ་གལ་
 འགངས་ཆེ་བར་སེམས།

གནད་དོན་འདི་དང་འབྲེལ་བ་ཉ་ཅང་ཆེ་བའི་བྱང་བ་གཞན་ཞིག་ནི་རྫོང་ས་ཀྱི་པོ་ཉི་བསེ་རུ་ལས་ “རྫོང་ས་སོང་གི་འདུལ་གྱིས་ལྷ་རུ་
 མོན་ལྷ་སྤྱོ་སྤྱོ་མ་དེ་མཚོད་ནས་མོན་ལ་དམག་དྲངས་པས། མོན་གྱི་རྒྱལ་ཁམས་དེ་ཆམ་ལ་ཕབ། དེའི་དཔའ་རྟེན་སྤྱོ་མོན་གྱི་རྒྱ་ ལྷག་
 མི་ཟན་དེ་བཟུང་ནས་དཔའ་བའི་མཚོད་དུག་དེ་གོ་ལ་ནས་འཕྲུལ་བཅུགས། མོན་ཁ་བཞི་དེ་འབངས་སྤྱ་བཀོལ་ནས་དེ་བས་ དཔའ་
 བའི་རྫོང་ས་འཕྲུ་འཕྲོགས་མི་དང་། མོན་འབངས་སྤྱ་བཀོལ་མི་ཡང་ལྷ་གཟེགས་རྫོང་ས་ཡིན།”⁵² ཞེས་པ་ལྟར། མ་སངས་ དང་རུས་

50 མཁས་མཚོ་གསོལ་ལྟར། 1998: 328.
 51 མཁས་དབང་པེ་རི་རྒྱན་འཛིགས་མེད་དབང་རྒྱལ། 2008: 16.
 52 རྫོང་ས་ཀྱི་པོ་ཉི་བསེ་རུ་རྒྱལ་པ། 1986: 33.

རྒྱུད་གཅིག་⁵³ བར་བཤད་པའི་རྒྱུད་སངས་སེང་གོ་འདུལ་གྱིས་མོན་ཡུལ་བརྟུལ་བའི་ལོ་ཚོགས་གསལ་པོ་མེད་པས། གཅིག་ བྱས་ན་སྤོང་
 སིལ་སྐབས་སུ་འང་ཡིན་སྲིད་ལ། རྒྱུད་སངས་སེང་གོ་འདུལ་ཟེར་བ་འདི་བོད་ཀྱི་བཅོན་པོ་གཤམ་མོ་ཞིག་གི་སྒྲོན་པའི་འགན་ བྱུང་ཉེ་མོན་
 ཡུལ་དྲག་འདུལ་བྱས་པའང་ཡིན་སྲིད། མོན་ཚེས་འབྱུང་དུ་འང་རྒྱུད་ཀྱི་རྒྱུད་པ་ཨ་མི་དོན་འབྲུབ་རྒྱལ་ཟེར་བ་ཞིག་ལྟ་ སྲས་གཙང་མ་
 མ་བྱུང་བའི་སྤྱི་ཚེས་ནས་དེར་འབྱོར་བྱེད་པར་བཤོད་ཡོད།

ལྷན་མ་རྒྱལ་སྲས་སྤུལ་སྤྲུམ་ “གཞན་ཡང་མོན་ཡུལ་འདིར་བོད་ནས་མི་ཚོ་ཁག་བདུན་ཅུ་ལྟེ་སྤྱི་བྱུང་བར་གྲགས་ཏེ། དེ་ཡང་
 ཐེངས་དང་པོ་འོང་བ་རྣམས་སྤྲུལ་སྤྲུག་ཤོད་གཉིས་ཀྱི་བར་ཆགས། གཉིས་པ་ཁྲི་མོ་གཉེན་གདོད་ཁར་ཆགས། གསུམ་པ་ལྷ་འུ་བྲག་
 གདོད་ཁར་ཆགས། བཞི་པ་ངམ་མདོད་འཕྲེད་ལམ་དུ་ཆགས། ལྷ་པ་རྩོ་གདོད་འབྲུམ་པར་ཆགས། དྲུག་པ་ཉང་ཤང་སྤང་རྒྱན་དུ་
 ཆགས། བདུན་པ་ལྷ་སྲས་གཙང་མ་སྤྲུལ་འཕེར་དང་བཅས་བྱུང་ནས་རྗེ་འབངས་དེ་དག་གི་མི་རྒྱུད་ཀྱང་མང་དུ་འཕེལ་བ་བྱུང་བའི་ལོ་རྒྱུས་
 ཡུལ་མི་རྒྱན་པོ་དང་དགོན་ཅེ་སྤྱི་ཤོང་མའི་གསུང་རྒྱན་ཁུངས་མ་དག་ལས་བྱུང་བ་དོན་ལ་གནས་པར་ཆ་བཞག་དགོས་ཏེ། དེ་ལྟར་མ་
 བྱུང་བའི་རྒྱ་མཚན་བཤད་དུ་མེད་པས་སོ།” ཞེས་པ་ལྟར་བོད་ནས་མི་ཚོགས་ཁག་བདུན་མོན་ཡུལ་དུ་སོང་ནས་གཞིས་ཆགས་རྒྱུ་ཀྱི་
 རྒྱན་ཆ་ཞིག་ཡོད་འདུག་ཀྱང་། མི་གང་ཞིག་དང་དུས་ནམ་ཞིག་ལ་ཡིན་མིན་གསལ་བ་ད་དུང་རྙེད་མོན་བྱུང་མེད་ཀྱང་། ལྷ་མ་དྲུག་པོ་
 གང་ཚང་ལྷ་སྲས་གཙང་མའི་ཡར་སྤོན་དུ་དེ་ཕྱོགས་སུ་ཕེབས་པ་ནི་བང་ཅིས་བསྐྱིགས་པ་ལས་ཤེས་བྱུང། དེ་འདྲ་སོང་ཅོང་། ལྷ་མའི་སྤྱི་
 མ་རྣམས་ནི་གཅིག་བྱས་ན་མ་སངས་ཀྱི་རྩ་ཚོད་དང་འབྲེལ་ཡོད་སྲིད།

དཔའ་བློས་བོད་ལྗོངས་ཞིབ་འཇུག་ཕྱི་ལོ་༡༩༩༥ལོའི་འདོན་ཐེངས་དང་པོ་དང་གཉིས་པ་ཐོག་སྤྱིལ་བའི་ «མ་སངས་ཞེས་བྱ་བར་
 བརྟག་པ།» ཟེར་པའི་དཔུང་ཚོར་ཤོག་སྤྱོད་བཅོ་བརྒྱད་ཅན་ཞིག་འདུག་ཀྱང་། དེར་ “མ་སངས་གཤམ་རྒྱལ་པོ་” དང་། “མ་
 སངས་ནོར་བུ་དྲག་འདུལ་” “གྲིང་མ་སངས་རྒྱལ་པོ་”ཟེར་བ་སོགས་མ་སངས་དང་གྲིང་གཤམ་དབར་དུ་རྩལ་རྒྱུད་ཀྱི་འབྲེལ་བ་
 དང་། མ་སངས་ཀྱི་རྩལ་རྒྱུད་ལྗོངས་དང་འབྲེལ་རྒྱུ་ལ་སོགས་གནས་རྒྱུ་ལ་གཞན་མང་པོ་གསུངས་འདུག་ཀྱང་། མོན་དང་མ་སངས་དབར་
 དུ་འབྲེལ་བ་ཡོད་རྒྱུ་ནི་ཡིག་འབྲུག་གཅིག་ཀྱང་མི་འདུག་གོ།

53 ཆབ་འགག་རྟ་མགྲིན། 1993: 72 རོས་གསལ་དོན་ “མ་སངས་སྤྱན་དབྱེད་རྒྱུད་ལས་མཚེད་པའི་བོད་ཀྱི་རྩལ་རྒྱུད་རྒྱུད་སྤྱིལ་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་སྤྱད་མགག་གི་
 དཔུང་ལ་བརྟེན་ནས་སྤོ་མོན་ཁ་ལུང་བཞེ་ཐེངས་ཤིག་ལ་ཆས་ལ་ཕམ་ཏེ་འབངས་སུ་བཤོད་སྤོང་བ་རེད།” ཅེས་གསལ་བ་ལས་ཀྱང་ང་ཚོས་མ་སངས་དང་
 རྒྱུད་ཀྱི་གདུང་རྒྱུད་དབར་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་ཤེས་བྱུང།

ཚེས་འབྲུང་མཁའ་པའི་དགའ་སྟོན་ལས་ཀྱང་། “གུ་མོ་གཡས་པ་ལ་ཤར་སྐྱབ་གི་མགོང་ཀོང་པོ་བུ་ལྷ། གཡོན་པ་ལ་སྟོ་ འབྲུག་གི་ཟེ་སྟོང་དུ་སྟོ་བྲག་ཁོང་མིང་། ལུས་མོ་གཡས་པ་ལ་རུབ་བྱ་དམར་པོའི་སྐྱས་སྟེང་དུ་དགོ་རྒྱུས། གཡོན་པ་ལ་བྱང་རུས་སྐལ་ གྲི་ཡུལ་སྟེང་དུ་པ་དན་ཅེའི་སྟུང་བཏབ་སྟེ་ཡང་འདུལ་བཞིའོ། ལག་མཐེལ་གཡས་པ་གཞོན་པ་ལ་མི་ཉམ་གིས་ལག་དཔོན་བྱས་ཏེ་མོན་སྐྱེར་རྒྱ།”⁵⁶ ཞེས་གསལ་བ་ལྟར། མོན་སྐྱེར་རྒྱ་སྟུང་དང་སྟོ་བྲག་ཁོང་མིང་སྟུང་མོགས་བཞེངས་ལ། དེ་དག་ནི་ད་ལྟོ་འབྲུག་དང་མོན་པའི་ཕྱོགས་གྲིས་ཁུལ་རྣམས་ཡིན། ལྷག་པར་གཙུག་ལག་ཁང་དེ་དག་ནི་སྟུང་ཅོམ་མ་ཡིན་པར་སྐབས་དེའི་སྲིད་འཛིན་ས་ཁུལ་གྱི་དོད་ས་ལས་ཁུངས་ཡིན་པ་མེད་ཅེས་གསུང་མཁའ་པའི་འདུག་པ་ཤིན་ཏུ་མད། གཞན་དོན་འདིའི་ཐོག་ནས་ཀྱང་དུས་སྐབས་དེར་སྟོ་བྲག་ས་མོན་གྱི་ཡུལ་དུ་བོད་བཅོན་པོའི་དབང་འཁུགས་ཁྲུབ་སྟེལ་ཕྱིན་ཡོད་པ་མངོན།

གཞན་ཡང་མཁའ་པའི་སྟེལ་མཛོད་པའི་སྟེལ་ཚེས་འབྲུང་ལས་སྟོང་བཅོན་སྐྱམ་པོའི་སྐབས་བོད་ཡོངས་གཅིག་གྱུར་བྱས་ཏེ་ཏུ་ཚེན་ཡུལ་གཡོ་རུའི་ས་མཚམས་སྟེ་སྐབས་”⁵⁷ གཡོ་རུའི་ཏུ་མཚམས་ནི། ཤར་ཀོང་ཡུལ་ཤེ་ལྷ། ལྷོ་ཤེ་ལྷག་ལ་སྟོ་རུབ་ (རུབ་ཁ་རྒྱལ་གངས་དགའ། བྱང་སྐལ་ལ་ལ་རྒྱུད། དབུས་ཡར་ལུང་ཁ་ཁྲ་འབྲུག་ལ་བྱས་སོ།) (གཡོ་རུའི་ཏུ་མཚམས་ནི། ཤར་ཀོང་ཡུལ་ཤེ་ལྷ། རུབ་ཁ་རྒྱལ་སྟེ། བྱང་སྐལ་ལ་ལ་རྒྱུད། ལྷོ་ཤེ་ལྷག་སྟོ། དབུས་ཚད་ཡར་ལུང་ཁ་ཁྲ་འབྲུག་གོ།) ཞེས་སྟོ་མོན་ཤེ་ལྷག་སྟེ་མོན་ཚད་བོད་གྲིས་འཛུལ་ལོངས་སྟེ་གཏོགས་སྟེལ་དེ་དང་། ཚེས་འབྲུང་མཁའ་པའི་དགའ་སྟོན་ལས་ཀྱང་། “ཤར་ཀོང་ཡུལ་ ཤེས་སྟེ་ལྷོ་ཤེ་ལྷག་སྟེ་ལྷག་སྟོ་རུབ་ཁ་རྒྱལ་གངས་དགའ་ལ་ལ་རྒྱུད་དབུས་ཚད་ཡར་ལུང་ཁ་ཁྲ་འབྲུག་ལ་བྱས་པ་གཡོ་རུ།”⁵⁸ ཞེས་སྟོ་ཤེ་ལྷག་སྟོ་

གསལ་དོན་ “དེ་ལྟར་འབྲུག་ཡུལ་ཞེས་པའི་མིང་དེ་ཡང་སྟེ་ལོ་དུས་རབས་བཅུ་བཞི་པའི་དུས་དཀྱིལ་ཅོམ་ལ་ད་གཞོང་རྒྱུང་བ་དང་། དེའི་སྟོན་ལ་འབྲུག་ཡུལ་ལ་འདར་མོན་ཡུལ་ཟེར་གྱི་ཡོད་པ་འདྲ། སྟེ་ལོ་དུས་རབས་དགའ་པར་རྒྱ་གར་དང་འབྲུག་གིས་མཚམས་སྟེ་འབྲུག་ཅོད་བྱེད་དུས་འབྲུག་ཡུལ་ལ་ད་རུང་མོན་ཡུལ་དུ་འབོད་པ་ «འབྲུག་ཡུལ་_གཡུ་འབྲུག་གི་རྒྱལ་ཁབ» བྱ་བའི་ཤོག་ངོས་ ༦༡ ལ་གསལ་ལ། བོད་ཀྱི་རྒྱལ་རབས་ལོ་རྒྱུས་རྣམས་སྟེ་རྒྱལ་པོ་ཞི་སྟོང་ལྟེ་བཅོན་གྱི་སྐྱས་སྟེ་མོན་པོ་དང་། རྒྱལ་པོ་ཞི་རལ་པ་ཅན་གྱི་སྐྱས་སྟེ་སྐྱས་གཅོང་མ་གཉིས་མོན་ཡུལ་དུ་རྒྱུང་སྟུགས་བྱས་པར་བཤོད་པའི་མོན་དེ་ཡང་ད་ལྟོ་འབྲུག་ཡུལ་ལ་ངོས་འཛིན་གྱི་ཡོད།” ཅེས་གསུངས་འདུག་ལ། སྐབས་འདིའི་ཁོང་གི་དཔྱད་གཞི་གཙོ་བོ་ནི་རྒྱ་ཡིག་དཔར་མ་ «མོན་པ་རིགས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་མཛོད་བསྐྱེད་པེ་ལྷག་སྟོ་» ཞེས་པ་དང་ «འབྲུག་ཡུལ་_གཡུ་འབྲུག་གི་རྒྱལ་ཁབ» ཟེར་བ་གཉིས་ལགས་པས། ཕན་རྒྱ་ཡིག་ལ་སྟོ་མིག་སྟོང་བར་བཞེན་གོང་དུ་བཤོད་པ་རྣམས་དཔྱད་གཞི་གཡེན་ཅེན་དུ་བཞེས་ཏེ་རྒྱུར་དུངས་པ་ཡིན།

56 དཔའ་བོ་གཙུག་ལག་སྟེང་ག། 2002: 230.
 57 ལྷུ་ལྷོ་སྐལ། 1987: 111 དེ་དང་ཕྱོགས་མཚུངས་པའི་ལུང་གཞན་དག་ཅིག་གྱང་འདུག་པ་འདིར་བཤོད་ན། “གཡོ་རུའི་ཏུ་མཚམས་ནི། ཤར་ཀོང་ཡུལ་ཤེ་ལྷ། རུབ་ཁ་རྒྱལ་སྟེ། བྱང་སྐལ་ལ་ལ་རྒྱུད། ལྷོ་ཤེ་ལྷག་སྟོ། དབུས་ཚད་ཡར་ལུང་ཁ་ཁྲ་འབྲུག་གོ། ཞེས་པའོ། (ཤེ་ལྷག་སྟོ་) རྟོ་དེས་དམཚན་སྟོང་ལོགས་པོ་རྒྱལ་ཤེ་ལྷོང་ཚོ་ལ་ཡོད་ཅེས་གསུངས་ལྟོ་བཤོག་གྲངས་ ༡༠༧ ཐོག་གསལ་ལ།
 58 དཔའ་བོ་གཙུག་ལག་སྟེང་ག། 2002: 186.

བཀོད་འདུག

ཚལ་པ་ཀུན་དགའ་དོན་རྒྱུ་བརྩམས་པའི་དེབ་ཐེར་དམར་པོ་ལས་སྤོང་བཅོན་སྐྱམ་པོས་ “བོད་དུ་བཞི་སྟོང་ཕྱེར་ཕྱེ། ལྗོན་སྐྱོད་དང་མོན། ལུག་ནས་ཞང་ཞུང་། འུང་ནས་ཉོར། ཤར་ཚ་མི། ཤིང་མི་རྣམས་མངའ་འོག་ཏུ་བསྐྱུས།” ཞེས་པའི་སྐྱབས་སུ་འདོད་སྐྱོབ་ལུ་ཡུལ་དང་མོན་ཡུལ་སྤོང་བཅོན་གྱི་མངའ་ཁོངས་སུ་བཅུགས་པ་ཏེ་ཅང་གསལ།

དེ་ནས་སྐྱག་ཚང་དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོས་བརྩམས་པའི་རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ་ལས་ཀྱང་ “མཐའི་རྒྱལ་ཡུལ་རྣམས་དང་། ལྗོ་མོན། ཚ་མི་ཤིང་མི་ལ་སོགས་ཐམས་ཅད་མངའ་འོག་ཏུ་བསྐྱུས།”⁵⁹ ཞེས་ཟེར་བ་དེ་ནི་གོང་དང་མཚུངས་ཤིང་། མདོར་ན་སྤྱད་བོད་གྱི་ཆོས་འབྱུང་དཔེ་རྒྱུང་དེ་དག་ཚང་མའི་ནང་མོན་པའི་སྐོར་མང་ཉུང་ལ་མ་སྟོས་པར་གསལ་ལྟམ་མེར་འཁོད་པ་ཅན་མ་ཟེད། བོད་བཅོན་པོའི་རྒྱལ་བས་གྱི་རྒྱལ་ཁོངས་ས་ཁུའི་བཅད་མཚན་མ་ནང་ཡོངས་སུ་ཚུད་སྟེང་བའི་ར་སྟོན་གསལ་པོ་བུས་འདུག་སྐྱམ།

བཤད་སྟོལ་ལ་བོད་དུ་རྒྱལ་པོ་སྤོང་བཅོན་སྐྱམ་པའི་སྐྱབས་སུ་སྐྱོལ་གསལ་མོན་གྱི་ཡུལ་དུ་རྒྱལ་པོ་ཀུལ་དབང་པོ་དང་དེའི་བཅུན་མོ་མཁའ་འགྲོམ་འགྲོ་བ་བཟང་པོ་དང་། དེ་གཉེས་གྱི་སྐྱམ་རྒྱལ་བུ་ཀུན་ཏུ་ཡིགས་པ་རྣམས་ལྷུང་ཞིང་མོན་ཡུལ་དུ་སངས་རྒྱལ་པའི་ཆོས་སྤེལ་བར་བཤད་ཅིང་། རྒྱལ་པོ་ཀུལ་དབང་པོ་དང་མཁའ་འགྲོམ་འགྲོ་བ་བཟང་པོའི་གཏམ་རྒྱུད་ནི་བོད་ཡུལ་སྟོང་སྤྱད་བར་གསུམ་ཀུན་ཏུ་བྲག་ཆེ་བའི་བོད་གྱི་དམངས་ཁྲོད་གཏམ་རྒྱུད་ཅིག་ཡིན་ལ། ང་རང་རྒྱང་རྒྱང་ཡིན་དུས་ངའི་སྤོ་བོས་བཤད་སྟེང་བའི་བོད་གྱི་དམངས་ཁྲོད་གཏམ་རྒྱུད་བརྒྱུད་མང་པོའི་ནང་གི་གཅིག་དང་། གཞན་ཡང་བོད་ཡུལ་དུ་གོང་གི་གཏམ་རྒྱུད་དང་འདྲ་བའི་དེ་མེད་ཀུན་རྣམས་ཀྱི་གཏམ་རྒྱུད་དང་། ལྷུང་ས་འོད་འབྲུམ་གྱི་གཏམ་རྒྱུད་སོགས་ཏེ་ཅང་མང་པོ་ཡོད། གཏམ་རྒྱུད་དེ་དག་ནི་དངོས་ལྷུང་གི་རྒྱུང་ལ་མང་ཆོགས་ཀྱིས་སྟོང་བཏགས་ཏེ་བརྩམས་སྤྱད་གི་རྣམ་པར་བརྒྱུད་བཅོམ་ལས། འོ་རྒྱུས་དངོས་ཀྱི་བྱུང་བའི་ཁྲོད་མི་སྣ་དེ་དག་དངོས་སུ་བྱུང་ཡོད་པ་ལ་ཐེ་ཆོས་མི་འདུག་སྐྱམ།

རྒྱག་པར་དུ་ཆོས་འབྱུང་མཁའ་པའི་དགའ་སྟོན་ལས་⁶⁰ “ནམ་པ་སྤེ་རྒྱལ། བལ་པོ་ལི་རྒྱལ། ལུས་པ་ལྷུགས། མོན་ཅེ་རྒྱལ། ཞེས་སྐྱོགས་གྱི་རྒྱལ་པོ་བཞེས་དཔུ་བསྐྱུས་ནས་འབྲུལ་བས་འབངས་ལ་གཏོགས་སོ།” ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར། མཐའ་ཡི་རྒྱལ་ཡུལ་བཞེས་པ་གྲུ་ལ་མོན་ཅེ་རྒྱལ་སྤེ་མོན་རྒྱལ་ཡུལ་པོས་ཀྱང་བཅོན་པོའི་གཞུང་ལ་ཁྲུལ་བསྐྱུགས་ཤིང་དེའི་ཁོངས་སུ་འདུས་ལ། ཇི་

59 སྐྱག་ཚང་དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོ། 1985: 146-147.

60 དཔའ་བོ་གཞུག་ལག་སྤེང་བ། 2002: 189.

ལྟར་མཁམས་དབང་ཚབ་སྤེལ་ཚོ་བརྟན་ཕུན་ཚོགས་ཀྱིས་⁶¹ རྒྱལ་ཕྱན་སོ་སོའི་མིང་ཡང་ཡུལ་དེའི་ཐོན་ཁུངས་དང་དབྱེ་བ་བྱེད་དུ་བྱས་པའི་
 ལས་བཀྲགས་པར་མངོན་གསུངས་པ་ལྟར། མོན་ཡུལ་ནི་རྩ་དང་རྩི་ཤིང་འབེལ་ཞིང་ལྷག་པར་དུ་སྤྲུལ་རྩེའི་རིགས་ཀྱིས་རབ་ཏུ་སྤྲུག་པའི་
 རྒྱལ་ཕྱན་ཞིག་ཏུ་ལགས་ན། སྐབས་དེར་མོན་ཅེ་རྒྱལ་ལས་ཅི་རྒྱལ་དུ་བོས་པ་དང་། སྤྱིས་སུ་མོན་ཡུལ་ལ་ “སྤྱིས་ཡུལ་སྤྱིང་མོ་ལྷོངས་”
 “ དང་ ” སྤྱིས་ཡུལ་མཁམས་པ་ལྷོངས་” མོགས་ཡུལ་དེའི་ཐོན་ཁུངས་དང་། ཚགས་དབྱིབས། བཀོད་པ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་ཡིད་དུ་
 འོང་བའི་མཚན་ཡང་ཉ་ཅང་མང་པོ་བཀྲགས་པར་མངོན་ལ། ལྷག་པར་བོད་གདོད་མའི་རུས་རྒྱུད་ཀྱི་མཚན་རྒྱལ་རྫོང་སྐབས། “མོན་རྩུ་
 རག་པོ་ཁྱིའི་རྩུ་ལྷང་ཅན་དང་བཞི།”ཞེས་བྱུང་བ་ལྟར། མོན་པའི་རུས་ཀྱི་མིང་ལའང་མོན་རྩུ་རག་པོ་ཁྱིའི་རྩུ་ལྷང་ (ལོ་མ་དང་ཤིང་རྫོང་
 བྱི་མདོག་ལ་ལྷང་ཁྱེད་དོན།) ཅན་དང་། མོན་ཅེ་ (རྩི་ཤིང་གི་དོན་དུ་གོ་ཚོགས།) རྒྱལ་སོགས་ཀྱི་མིང་བཀྲགས་པའམ་ཐོགས་ཤིང་།
 ལྷག་པར་མོན་ཞེས་པའི་ཐ་སྲིད་དེར་བོད་བརྟན་ལྟེང་པར་འབྱུང་རིགས་དང་རྩི་ཤིང་། རགས་ཚལ་སོགས་ཀྱི་ཐོན་སྐྱེད་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་
 ས་གནས་ལག་ལ་གོ་བ་དང་། སྤར་བོད་ཀྱི་གསོ་རིགས་སྤྲུལ་རྩེའི་འབྱུང་ཁུངས་གཙོ་བོ་ཞིག་ཀྱང་མོན་ཡུལ་ཡིན་ལ། དེར་སང་ད་ལྟའང་
 ལྟར་རྩུ་མོ་ལྷོངས་ཀྱི་གསོ་རིག་སྤེལ་ཚོན་དང་བོད་གཞུང་སྤྲུལ་རྩི་ལང་ནས་དེ་ལྟོགས་སུ་སྤྲུལ་རྩུ་འབྱུང་འགོ་བཞེས་ཡོད། ལྷག་པར་དུ་བོད་ཀྱི་
 ཚོགས་མཚན་རྣམས་སུ། མོན་ཚར། མོན་དགར་འབྱུ། མོན་དར། མོན་རག་འབྱུ། མོན་བྱ། མོན་ལུག མོན་ལུག་གྲས། མོན་སྤེལ་རར་
 བོ། མོན་སྤ། མོན་སྤན་གྲུ། མོན་སྤན་དགར་པོ། མོན་སྤན་ལེབ་མོ། མོན་སྤན་སྤེལ། མོན་སྤེལ། ལ་སོགས་པའི་རྩོ་སྤྲུལ་དང་ལྟམ་
 རྩུ་འདྲི་ཚོའི་མིང་གི་མགོ་ར་མོན་ཞེས་བཀྲགས་པར་བལྟས་ན། མོན་ནི་སྤེལ་པའི་ཚོགས་གི་དོད་དུ་བེད་སྤྱད་པ་ལྟ་བུར་འདུག་པས།
 གནའ་སྤེལ་སོ་ཞིག་ནས་བོད་ཀྱི་གསོ་རིག་གི་སྤྲུལ་རྩུ་མང་པོ་ཞིག་མོན་ཡུལ་ནས་ཐོན་སྐྱེད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། མོན་ཡུལ་ནི་གནའ་བོ་
 བོད་ཀྱི་གསོ་རིག་སྤྲུལ་རྩུ་ཀྱི་འབྱུང་ཁུངས་ཡིན་པར་རྟོགས། ལྷག་པར་བཅོན་པོ་ཁྱི་སྤོང་སྤེལ་བཅོན་ཡབ་སྤྲུལ་ཀྱི་སྤྱུ་དུས་སུ་བོད་ཀྱི་
 གསོ་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་དར་རྒྱས་སྤྱིན་པ་དང་སྤྲབས་བསྟར་ནས་སྤྲུལ་རྩུ་རིགས་མང་པོ་ཞིག་མོན་ཡུལ་ནས་གསར་རྫོང་བྱུང་
 བས་དེ་དག་གི་ཐོན་ཁུངས་དང་འབྲེལ་ནས་མིང་ཚོགས་འདྲི་དག་དེ་དུས་བྱུང་བ་མིན་ནས་སྤྲུལ།

61 ཚབ་སྤེལ་ཚོ་བརྟེན་ཕུན་ཚོགས་ (1988: 4) ཀྱིས་ “སྐབས་དེའི་རྒྱལ་ཕྱན་བཞི་པོ་དེ་སོ་སོའི་ཐ་སྲིད་ལ་དབྱེད་ནའང་། ཡུལ་གྱི་ཚུན་ནས་ཐོན་ཁུངས་
 གཙོ་བོ་གང་ཡིན་པ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་མིང་བཀྲགས་པར་མངོན་ཏེ། དེ་ཡང་ནས་པ་སྤེལ་རྒྱལ་ནི་མི་སྤེལ་མང་བའི་རྒྱལ་ཕྱན་ཡིན་པ་དང་། བལ་པོའི་རྒྱལ་ནི་སྤྲུལ་
 རིགས་བཞུ་ནས་པར་དབྱིབས་སྤེལ་ཚོགས་སུ་ལུགས་བརྒྱུ་བའི་ཐོན་རྩུ་ལེ་ཞེས་འཛོད་ཅིང་། དེ་ལྟ་བུའི་ལི་མའི་དངོས་པོ་མང་པོ་ཐོ་ཐོན་པའི་རྒྱལ་ཕྱན་ཡིན་པ།
 སུམ་པ་ལྷགས་རྒྱལ་ནི་ས་འོག་ལྷགས་གཏེར་འབེལ་ཤོས་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱན་ཡིན་པ་བཅས་མཚན་ཞིང་། དེ་ལྟར་ན་མོན་ཅེ་རྒྱལ་ཞེས་པའང་རྩི་ཤིང་གི་ཅེ་མོར་སྤྱིན་
 པའི་རྩི་ཤིང་སྤེལ་ཐོན་ཁུངས་བཟང་ཤོས་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱན་ཡིན་པས། མོན་ཅེ་རྒྱལ་ལས། ཅི་རྒྱལ་དུ་བཀྲགས་པ་ཡིན་སྤྲུལ། སྤྲུགས་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་བཞེས་བཅའ་བལྟས་
 རས་འདུམ། ཞེས་པའང་རང་གི་ཐོན་ཁུངས་གང་བཟང་བཅའ་སྤྲུལ་སུ་འདུམ་བསྐྱོས་མ་དགོས་པས། མོན་གྱི་འགོ་པས་ཀྱང་མོན་པ་རྣམས་ནས་འབྱུང་རིགས་
 དང་འབྲེལ་བའི་རིགས་ཀྱི་ལྷན་བསྐྱེས་ནས་ལེ་རི་བཞེན་བོད་ཀྱི་བཅོན་པོ་དཔལ་ལྷན་པ་འདུམ་དགོས་པའི་བོད་འབངས་སུ་གཏོགས་པ་དེ་ལ་མི་ལོ་ ༡༢༠༠ ལྷག་
 གི་ལོ་རྒྱུས་ལྟར་པ་བོད་ཀྱི་ཚད་ལྡན་རྒྱལ་རབས་ཡིག་རྒྱུད་དུ་མ་ནས་ར་འཕྲོད་ཀྱི་ཡོད།”

གཞན་ཡང་མོན་པའི་སྐོར་གྱི་གནས་རྒྱུ་ལ་གཞན་ཁག་གཅིག་ནི་བཅོན་པོ་ཁྱིའི་སྤོང་སྤོང་བཅོན་གྱིས།⁶² “སྐོབ་དཔོན་གཉིས་ཀྱིས་
 ལུང་གུང་མང་དུ་གསུངས་པས། དེ་དག་ཐམས་ཅད་བོད་དུ་ལེན་དགོངས་པས།། ཁྲོ་རྩོད་རུས་ཆེ་བའི་མཚོག་གྲུ་པ། ལོ་རྒྱུ་
 བརྒྱ་དང་རྩ་བརྒྱ་དེ་ལོ་དཔོན་སྐྱེས། ལམ་འཕེལ་བོད་ལུལ་རུས་བཞི་ཐམས་ཅད་ཀྱི། ལོ་བརྒྱུད་ཡན་ཅད་བཅོ་བརྒྱད་མན་ཅད་
 ཀྱི། ལུས་ལ་སྐོན་མེད་མེས་ལ་ཐག་མ་ལུགས། ཁྲོ་གསལ་གཡེར་ཞིང་བྲན་པ་གཞུངས་མང་བསྐྱེས།།” གསུངས་པ་ལྟར། བོད་
 ལུལ་རུས་བཞི་ནས་ལོ་རྒྱུ་བརྒྱ་བརྒྱད་བསྐྱེས་ཏེ་རྒྱ་གར་དུ་མངགས་པའི་གསུངས།⁶³ “མོན་བྱུང་རྒྱུ་བྱུང་རྒྱུ་” ཟེར་བཞིག་
 ལྟར་འདུག ལྷག་པར་མཁའ་འགྲོ་ལོ་ཤེས་མཚོ་རྒྱལ་⁶⁴ དང་མོན་གྱི་བྱུ་མོ་བཟླ་ཤིས་ཁྱེ་འདྲེན་ཟེར་བ་གཉིས་ཀྱིས་སྐོབ་དཔོན་གདན་
 དངས་ཏེ་ཚོགས་འཁོར་བརྒྱ་རྩ་བསྐོར་བའི་སྐོར་གྱི་ལོ་རྒྱུས་ཀྱང་གསལ། དེའི་ཐོག་ནས་གཅིག་བྱས་ན་ཁྱིའི་སྤོང་སྤོང་བཅོན་ཡབ་སྲས་ཀྱི་
 ལྷ་རྩེ་ལ་མོན་ལུལ་ནས་བོད་ཀྱི་བཅོན་པོའི་ཞབས་རྩེད་ཡང་ཡོད་གི་མེད་དམ་སྐུམ་པ་འདུག་ལ། ཁྱིའི་སྤོང་སྤོང་བཅོན་གྱི་བཅོན་མེ་ཚོ་
 སྤོང་བཟའ་དམར་རྒྱུ་སྐོར་ལ་སྲས་ཁྱིའ་ར་ཐོད་ཟེར་བ་ཞིག་སྐྱེས་ཏེ་དེ་མོན་ལུལ་དུ་སྐྱེས་ཤིང་མོན་ཁྱིའི་སྤོང་སྤོང་བཅོན་གསལ་
 པ་དང་། དེ་རྗེས་ཁྱིའི་སྤོང་སྤོང་སྐབས་སུ་ལྷ་སྲས་གཅོད་མཁའ་ལྟོ་མོན་ཕྱོགས་སུ་ཕེབས་པའི་ལོ་རྒྱུས་རྒྱུས་པོ་མོན་ཚོས་འབྱུང་དུ་གསལ་
 ཞིང་། ལྷ་སྲས་གཅོད་མ་མོན་ལུལ་དུ་འགྲོར་སྐབས་རྒྱངས་ལྷ་གཟེགས་ཀྱི་རྒྱུད་པ་དོན་འབྱུང་རྒྱུ་ཟེར་བ་དང་ཁྱིའ་ར་ཐོད་ཀྱི་རྒྱུད་པ་
 རྣམས་དེ་ཕྱོགས་སུ་སྲས་ནས་བཞེས་ཆགས་ཏེ་གནས་ཡོད་རྒྱུ་མོན་ཚོས་འབྱུང་དུ་གསལ་པོར་འཁོད་འདུག དེ་ཙམ་མ་ཟད་སིལ་བྱུར་
 ཐོར་རྗེས་བོད་ཕྱོགས་ནས་ཚོལ་རེ་རྒྱང་ལྟོ་མོན་གྱི་ཕྱོགས་སུ་གནས་སྐོས་ཡོད་འདུག་པ་སོགས་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་བྱུང་བ་གསལ་ཁ་ཆེ་ཙམ་རེ་
 གནའ་ཡང་། སྐབས་འདིའི་བརྗོད་བྱུང་དོས་དང་འབྲེལ་མི་ཆེ་བས་རེ་ཞིག་བཞག།

《རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ།》 ལས་⁶⁵ “མངའ་ཐང་སྐྱེས། སྲུ་ཡབ་མེས་ཀྱི་རིང་ལ། ཆབ་འོག་ཏུ་མ་རྒྱུག་པའི་ཤར་ཕྱོགས་
 རྒྱ་ནག་པོའི་དུས། མོ་མཚམས། སྐོ་ལོན་ཤན་གྱི་རི་རྒྱུད། དར་དཀར་གྱི་ཡོལ་བ་འབྲུ་བ་ལ་གཏུགས། རུབ་ཕྱོགས་སྐྱག་གཟིག་གི་སོ་
 མཚམས། ལྷག་ཤད་དུ་གི་སྐོ་མོ་ཅན་ལ་གཏུགས། བྱང་ཕྱོགས་ཉོར་གྱི་སོ་མཚམས། བྱུ་མ་རྒྱང་རིང་ས་ཉ་རྒྱང་མའི་རྒྱུབ་འབྲུ་ལ་
 གཏུགས། ལྷ་ཕྱོགས་སུ་མོན་ཏལ་བ་ཏེ་ཤིལ་གྱི་དུས་བྱུ་འབྲུ་བ་ལ་གཏུགས་ཤིང་། འཛམ་བུ་སྤྱིར་གི་གསུམ་གཉིས་དབང་དུ་བསྐྱེས་པར་
 བྱུང་།” ཟེར་བའི་སྐབས་ཀྱི་མོན་ནི་རྒྱ་གར་ལ་ཟེར་བ་མིན་འགྲོ་སྐུམ་ཏེ། ལྷ་ལོ་ལེ་ལེ་ལོར་བཅུ་གསལ་པའི་ལྷ་སའི་དཔོན་གཞུང་དེ་རིང་

62 བད་མ་བཀའ་ཐང་། 2006: 341.

63 བད་མ་བཀའ་ཐང་། 2006: 343.

64 བད་མ་བཀའ་ཐང་། 2006: 527 རོས་གསལ་དོན། “དེ་ནས་ཡར་རྒྱང་ཤོལ་གྱི་ཐག་ལྷག་ཏུ། མོན་གྱི་བྱུ་མོ་བཟླ་ཤིས་ཁྱེ་འདྲེན་དང་། བདེ་ཆེན་མཁའ་
 འགྲོ་ལོ་ཤེས་མཚོ་རྒྱལ་གྱིས། སྐོབ་དཔོན་སྐྱུར་དངས་ཚོགས་འཁོར་བརྒྱ་རྩ་བསྐོར་།” ཞེས་གསལ།

65 ལྷག་ཚང་དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོ། 2006: 204.

ཤར་པོ་སུ་ “ཉམས་པའི་གཡུང་བྱང་གི་རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་ནི་ཆེ། །དེའི་ཕྱིར། །རྩོམ་གསུམ་གྱི་མོན་རྒྱ་གར་དང་། །འུམ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཉེ་མོ་ག་
 དང་། །བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་གུ་ནེ་སླེལ་ལ་སྒྲུབས་པ། །གཡུག་རྒྱལ་པོ་སློན་ལ་ན་ར་བྱ་བ་ཀུན་གྱི་(གྲིས་ཀྱང་)འཕྲུལ་གྱི་སྒྲ་བཅན་པོའི་དབུ་མོ་ག་
 བཅན་པོ་དང་”དང་བཅས་ནི་ཕྱོགས་སྤྱི་གྲུས་པ་མཉེན་ཏེ། །པན་རྒྱན་དབྱེས་ཤིང་བཀའ་སྒྲུབ་དངོས་ཀྱི་ཉན་པ་ཡིན།།” ཞེས་པའི་སྐབས་སུ་
 མོན་རྒྱ་གར་དང་ཞེས་ཟེར་ནས་བྱུང་བས། དེའི་ཐོག་ནས་ང་ཚོར་མོན་ཞེས་པ་ནི་ཕལ་ཆེར་རྒྱ་གར་ལ་བརྗོད་པ་མིན་ནས་སྐྱམ་པའི་དོགས་
 པ་ཟུ་བཅུ་གཅུག་རྒྱ་མཚན་ནི་སྐབས་འདིར་མོན་རྒྱ་གར་ཟེར་བ་ལས་མོན་དང་རྒྱ་གར་ཞེས་སོ་སོར་བཀའ་ཉི་གྲིས་མིང་པས་ཡིན། དེ་ནི་
 དཔེར་ན་སྟོང་ལྷང་ལྷང་དང་། སྤང་ལ་ལ། ཤར་མི་ཉག་ཟེར་བའི་མིང་འབོད་སྤངས་དང་ཀུན་ནས་མཚུངས་པ་རེད། ཡིན་ན་ཡང་ཕྱི་ལོ་
 ༤༢༢ ལོར་མོན་རྒྱ་གར་ཞེས་མིས་ཡོད་པ་ཅམ་གྱིས་མོན་ཟེར་བ་ནི་སྟོན་རྒྱ་གར་གྱི་ཆེ་བརྗོད་གྱི་མིང་ལྟ་བུ་ཞིག་རེད་འདུག་གོ་ཞེས་ཉི་
 བཞག་ན་ག་ལ་འབྲིག་སྟེ་མི་འབྲིག་གོ།

6. *མཚུག་གཏམ།*

དཔྲད་རྩོམ་འདིར་ཁོ་བོས་མོན་ནི་བོད་ཀྱི་གནའ་བོའི་རུས་རྙིང་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། མོན་པའི་རུས་རྙིང་ཚོ་པ་ཁག་དང་བོན་པོའི་དབར་གྱི་
 འབྲེལ་བ། མོན་པའི་དག་རྒྱུད་ལས་བྱུང་བའི་མོན་པ་རིགས་ཀྱི་མཚེད་ཁུངས་ལའདད་སྟོལ་དང་གདོད་མའི་བོན་པོའི་ལའདད་སྟོལ་འདྲ་
 ཚུལ། དེ་བཞིན་མོན་དང་མངའ་མཚན་བཅུ་འདི་ནང་གསལ་མ་སངས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ། རྒྱངས་ལྷ་གཟིགས་ཀྱི་རྒྱུད་པ་དང་མ་སངས་
 ཀྱི་རྒྱུད་པ་འབྲེལ་བ་མ་ཟད། རྒྱངས་དང་མ་སངས་ཀྱི་རུས་ཚོ་མོན་ཡུལ་དུ་ཡོད་ཚུལ་དང་། རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ་སོགས་ལས་
 གསལ་བ་ལྟར་མོན་ལ་དབྱེན་མོན་རང་རྒྱུད་པ་དང་། ཀོང་པོ། རྒྱ་བོད་ས་མཚམས་ཀྱི་མི་ཉག་ཅེས་པའི་སྐབས་ཀྱི་མི་ཉག་དང་རྒྱལ་མོང་
 འབྲེལ་ཞིང་། Michael Aris ཡིས་རྒྱལ་མོང་དང་མོན་པའི་སྐད་དང་ཆ་ལུགས་འདྲ་ཚུལ་ལའདད་པ་དེ་དང་། རྒྱ་ཡིག་ནང་
 རྒྱལ་མོང་སོགས་རྩོམ་གསུམ་གྱི་གནས་ཤིང་དཔལ་ཡོན་མ་དར་བའི་ས་ཁུལ་རྣམས་ལ་ (man) “མན” ཞེས་འབོད་པ་སོགས་ཀྱི་
 དབར་འབྲེལ་བ་ཞིག་གཏན་གཏན་ཡོད་པའི་དཔྲད་གཞི་ཅམ་ཕུལ་ཡོད་ལ། ལྷག་པར་བོད་བཅན་པོའི་སྐབས་སུ་མོན་རྩི་རྒྱལ་གྱིས་
 སྟོང་བཅན་ལ་གཙོ་བོ་རྩི་ཤིང་འབྲུ་རིགས་ཀྱི་ཁུལ་མཇལ་ཞིང་། སྟོབ་དཔོན་པོ་ལྟ་བུར་གནས་ལྟོ་ལྟ་བུ་ལྟོ་ལྟ་བུ་ལྟོ་ལྟ་བུ་ལྟོ་ལྟ་བུ་ལྟོ་ལྟ་བུ་
 པའང་གཅིག་བྱས་ན་མོན་ཡུལ་མིན་ནས་སྐྱམ་པའི་དོགས་སྟོ། དེང་སང་ཐན་ལེན་དང་འབར་མ་སོགས་སུ་གཞུག་མར་གནས་ཤིང་མོན་
 དུ་འབོད་པ་རྣམས་དང་། ད་ལྟའི་རྒྱ་གར་བྱང་ཤར་ལ་ལུ་རྩ་ན་ཅལ་མངའ་སྡེའི་ཁོངས་སུ་ཡོད་པའི་མོན་པ་རྣམས་སུ་འབྲེལ་ཡིན་པ་དང་།
 མིང་འདྲ་བ་སོགས་ཀྱི་སྟོན་ནས་གཅིག་བྱས་ན་རུས་རྒྱུད་གཅིག་པ་མིན་འགོ་སྐྱེས་པའི་དོགས་སྟོང་། དེ་བཞིན་སྤར་བོད་ཀྱི་གསོ་བ་སྐྱེན་
 ལྷའི་འབྲུང་ཁུངས་གཙོ་བོ་ཞིག་གྱང་མོན་ཡུལ་མིན་ནས་སྐྱམ་པ་སོགས་སྤར་གྱི་རུས་མཚན་དང་། རྩི་མིང་། གདན་རབས། ཆོས་འབྲུང་།
 འོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར། ཡུལ་མིའི་དག་རྒྱུན་སོགས་ལ་ཁུངས་བཅོལ་ཉི། དཔྲད་པ་གང་འཚམས་ལེ་བཞིན་ཁུལ་ཡིན་ཡང་། ཕྱན་ནི་ཤེས་

ཆབ་སྐྱེལ་ཚོ་བརྟན་ལུན་ཚོགས། 1988 མོན་ཡུལ་ནི་སྤར་ནས་ཀྱང་གོའི་མངའ་ཁོངས་ཡིན་པའི་ལོ་རྒྱུས་དཔང་རྟགས། བོད་ཀྱི་ལོ་
རྒྱུས་རིག་གནས་དཔུང་གཞིའི་རྒྱ་ཚབ་དམས་བསྐྱིགས། སྤྱི་འདོན་ཐངས་༧༠། མི་རིགས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།

ཆབ་འགག་རྟ་མགྲིན། 1993 ལྷིང་གོ་སར་རྒྱལ་པོའི་སྤྱང་ལས་མོན་གྱི་སྐོར་གྲུབ་པ། བོད་ལྗོངས་ཞིབ་འཇུག་འདོན་ཐངས་༢

ཆབ་འགག་རྟ་མགྲིན། 1990 མོན་པ་རིགས་ཀྱི་མཆེད་ཁུངས་ལ་དཔུང་པ། བོད་ལྗོངས་ཞིབ་འཇུག་འདོན་ཐངས་༢

ཆབ་འགག་རྟ་མགྲིན། 1990 མོན་པ་རིགས་ཀྱི་མཆེད་ཁུངས་ལ་དཔུང་པ། བོད་ལྗོངས་ཞིབ་འཇུག་འདོན་ཐངས་༢

འཛི་མེད་རྟོ་ཐེ། 2006 མོན་གྱི་རིགས་རྩལ་མཆེད་ཁུངས་དང་འབྲེལ་བའི་གནད་དོན་ཁག་གཅིག་ལ་རོབ་ཅམ་དཔུང་པ། བོད་ལྗོངས་
ཞིབ་འཇུག་འདོན་ཐངས་༢

རྩོ་སྐུལ་བཀའ་ལྷན་ཚོ་སྲིད། 2008 བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་བསྐོ་སྟོང་། ཚོལ་གསལ་ལོ་རྒྱུས་སྡེ་ཚན་ནས་ཕྱོགས་བསྐྱིགས་བྱས། བོད་ཀྱི་དཔེ་
མཛོད་ཁང་ནས་དཔར་དུ་བསྐྱུན།

བྱའི་མི་དུ་བྱང་རྒྱལ་རྒྱལ་མཚན། 1986 རྒྱངས་ཀྱི་པོ་ཉི་བམ་འུ་རྒྱུས་པ། བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།

རྟ་གོ་དང་འཕྲིན་ལས། 1988 བོད་ཀྱི་རྩལ་རྒྱུད་དཔུང་གཞི་ཉམ་བུ་རའི་སྐྱེད་འབྱུངས། གྲུང་གོའི་བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་རིག་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།
འདོན་ཐངས་༧

སྐྱུག་ཚང་དཔལ་འབྱོར་བཟང་པོ། 1985 རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོ། སི་ཁྲོན་མི་རིགས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།

དུང་དཀར་རྫོང་བཟང་འཕྲིན་ལས། 2004 ལུབ་མཐའི་སྐོར་གྱི་རྣམ་པའདད། མི་རིགས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།

དུང་དཀར་རྫོང་བཟང་འཕྲིན་ལས། 1985 རྒྱ་བོད་ཡིག་ཚང་ཆེན་མོའི་སྐོར་གྲུབ་པ། སི་ཁྲོན་མི་རིགས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།

རྩན་པ་རྒྱལ་སྐུལ་སྐུལ་སྐུ། 2009 རྟ་དབང་དགོན་པའི་ལོ་རྒྱུས་མོན་ཡུལ་གསལ་བའི་མེ་ལོང་། ཨ་ལྷོས་མ་ཆེན་བོད་ཀྱི་རིག་
གཞུང་ཞིབ་འཇུག་ཁང་།

ལྷ་བཅུན་དག་དབང་ཕུན་ཚོགས། 1988 རྗེ་འབངས་ནམས་ཀྱི་རིགས་རུས་ཀྱི་འབྲུང་ཁུངས་གསལ་བའི་སྡོམ་མེའམ་མེན་ཚོས་
འབྲུང་། བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་རིག་གནས་དཔྱད་གཞི་རྒྱ་ཆ་བདམས་བསྐྱིད། མི་རིགས་དཔེ་སྐྱར་ཁང་། ལྷིང་འདོན་ཐངས་༡༠

Other-Language Sources

Aris, Michael. 1980. "Notes on the History of the Mon-yul Corridor."
In *Tibetan Studies in Honour of Hugh Richardson: Proceedings of the International Seminar on Tibetan Studies, Oxford 1979*, edited by Michael Aris and Aung San Suu Kyi, 9–20. Warminster: Aris & Phillips.

Pommaret, Françoise. 1999. "The-Mon-pa Revisited: In Search of Mon." In *Sacred Spaces and Powerful Places in Tibetan Culture*, edited by Toni Huber, 52–73. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives.

